

ANALYSE FRA BØRNS VILKÅR • MAJ 2025

ALLE MÅ VÆRE MED

Børneperspektiver på fællesskaber i børnehaven

FORORD

I Børns Vilkår mener vi, at alle børn har ret til at indgå i positive og trygge fællesskaber. For vi ved, at tætte venskaber og det at føle sig som en del af et positivt fællesskab har afgørende betydning for børns udvikling og trivsel. Det gælder naturligvis også for de mindste børn, som går i dagpleje, vuggestue eller børnehave. Det forudsætter dog, at de voksne omkring børnene skaber rammerne for positive fællesskaber med plads til alle, og at de har tid til at lytte og hjælpe, når noget bliver svært.

Men dagtilbudssektoren er udfordret, og undersøgelser viser, at der er behov for, at dagtilbuddene i større udstrækning har fokus på arbejdet med at støtte børnenes indbyrdes relationer i børnefællesskaberne. Hvis børn allerede i dagtilbuddene får erfaring med at indgå i positive fællesskaber, skaber vi et vigtigt fundament for, at børn og unge kan trives i skolen og i de mange andre fællesskaber, de bliver en del af igennem deres børne- og ungdomsliv. Det er en vigtig investering i vores børn og unges liv, som vi som samfund skal prioritere højt.

Børnenes egne stemmer er vigtige at inddrage, når vi skal prøve at forstå, hvordan vi voksne hjælper alle børn til at blive en del af børnehavens fællesskaber. Selv små børn har unik viden om, hvordan det er at være lige netop dem, og hvordan det er at gå i børnehave. Derfor er det med børnenes stemmer i centrum, når vi i denne rapport fokuserer på børnefællesskaber i børnehaven. Hvordan ser venskaber og fællesskaber ud fra børnenes perspektiv? Hvad gør det sjovt at deltage til samling? Hvad betyder det for fællesskaberne, når de voksne leger med, og hvad har børnene brug for, at de voksne gør for at hjælpe, når legen går i stå eller i stykker?

Rapporten henvender sig først og fremmest til fagpersoner på dagtilbudsområdet, såsom dagtilbudsledere og pædagogisk personale, og til andre, der har interesse for de yngste børns hverdagsliv og ønsker at styrke arbejdet med fællesskaber i pædagogisk praksis.

Med rapporten peger Børns Vilkår også på konkrete anbefalinger til den aktuelle reform af pædagoguddannelsen. For børnenes perspektiver og erfaringer giver også vigtig indsigt i, hvilke kompetencer pædagoger har brug for – nu og i fremtiden.

Med venlig hilsen

Rasmus Kjeldahl

Direktør, Børns Vilkår

TAK

Denne rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse i Børns Vilårs Børnehavepanel, som 490 børn i alderen 4-6 år har besvaret. Vi har også besøgt 9 daginstitutioner rundt om i landet og gennemført gruppeinterview med 87 børn i samme aldersgruppe. Vi vil gerne rette en stor tak til alle børn, som har delt deres oplevelser med os, og til de mange daginstitutioner, der har gjort undersøgelsen mulig at gennemføre.

Vi vil også rette en særlig tak til Crisstina Munck, ph.d. og docent ved Københavns Professionshøjskole, og til Charlotte Ringsmose, professor ved Institut for Kultur og Læring, Aalborg Universitet, for at komme med værdifulde input til analyse og anbefalinger. Crisstina Munck har også bidraget med forskningsperspektiver, der præsenteres udvalgte steder i rapporten.

INDHOLD

Forord	2
Tak	3
OPSUMMERING:	5
BØRNS VILKÅR ANBEFALER	9
Rammesætning og pejlemærker	13
DEL 1 – VENSKABER OG LEG	17
<i>"Jeg har alle vennerne i hele børnehaven!"</i>	
DEL 2 – INKLUSION OG EKSKLUSION I BØRNEHAVENS FÆLLESSKABER	33
<i>"Hvis man rigtig godt vil være med, så er det ikke så sødt, når man siger nej"</i>	
DEL 3 – DE VOKSNES BETYDNING FOR BØRNS LEGEFÆLLESSKABER	43
<i>"Så skændes vi om noget ret dumt, og så siger en af børnene på et tidspunkt det til en voksen"</i>	
DEL 4 – SAMLING - BØRNEHAVENS STORE FÆLLESSKAB	55
<i>"Man skal bare snakke og sidde i rundkreds og snakke"</i>	
Metode	69
Noter	73
Litteratur	75

Opsummering

SMÅ BØRNS FÆLLESSKABER SKAL UNDERSTØTTES AF NÆRVÆRENDE VOKSNE

Gode venner, tid til leg, medbestemmelse – og voksne, der vil lege og kan støtte og hjælpe, når man bliver uvenner eller ikke har nogen at lege med. Det er en del af opskriften på at skabe positive fællesskaber i børnehaven, viser Børns Vilkårers undersøgelse. Hvert fjerde barn har dog aldrig oplevet at få hjælp af en voksen, hvis de stod udenfor legefællesskabet.

Det er et grundlæggende behov for alle mennesker at høre til og at have betydning i fællesskaber med andre. Og for mange børn er dagtilbuddet det sted, de får deres første erfaringer med at indgå i fællesskaber med børn og voksne, der ikke er en del af deres nære familie. Derfor spiller dagtilbuddets fællesskaber en meget vigtig rolle for børns trivsel og udvikling. For her får børn mulighed for at udvikle sig følelsesmæssigt og socialt, samtidig med at de kan få vigtige erfaringer med at høre til. Det er også i fællesskaber, at børn udvikler empati og lærer, hvordan de er sammen med og skaber plads til andre.

Langt de fleste børn er heldigvis glade for at gå i børnehaven, og de oplever, at de har gode venner og en plads i legefællesskabet, viser denne undersøgelse. Men børn har brug for voksne – også når det handler om at skabe positive fællesskaber. For positive fællesskaber og følelsen af at høre til opstår ikke altid af sig selv.¹ Børn har fx brug for hjælp og støtte af voksne til at finde ind i en leg, at give plads til hinanden og til at håndtere de konflikter, de ikke selv kan løse. I undersøgelsen oplever en del børn – men langt fra alle – at der er voksne, der har tid til at hjælpe ved konflikter, voksne der prioriterer at lege med dem, og voksne, der giver dem indflydelse på fællesaktiviteter som samling.

Venskaber er det vigtigste – og næsten alle børn har en god ven i børnehaven

Venner og leg er det helt centrale, når børn fortæller om hverdagen i børnehaven. I spørgeskemaundersøgelsen angiver næsten alle børn (95 pct.), at de har venner i børnehaven, og tre ud af fire har også en fortrolig ven, som de kan fortælle en hemmelighed til. Undersøgelsen viser, at gode venskaber er helt afgørende for børnenes trivsel og glæde ved at gå i børnehaven: 96 pct. af de børn, der har venner i børnehaven, er glade for at gå der – det samme gælder 80 pct. af de børn, der svarer nej til, at de har nogen venner.

Godt halvdelen (54 pct.) af børnene svarer, at de bedst kan lide at lege to og to sammen, mens hver tredje (38 pct.) foretrækker at lege med mange venner. Lidt flere piger foretrækker at lege med én ven (59 pct.) sammenlignet med drenge (51 pct.). Omvendt synes en højere andel af drengene bedst om at lege mange sammen (42 pct. af drenge mod 34 pct. af piger).

I interviewene er det tydeligt, at børnenes leg, og hvem de leger sammen med, ofte følger traditionelle kønsnormer: De fleste er venner med nogle af deres eget køn, og der er uskrevne regler for, hvilke lege piger og drenge kan lege sammen, fortæller mange børn.

Børn forhandler om inklusion og eksklusion i leg

I børnehaven får børn vigtige erfaringer med at indgå i socialt samspil med andre børn og voksne. Det betyder også, at børnene møder modstand, udenforskab og konflikter. Over halvdelen (56 pct.) af børnene angiver, at de har prøvet ikke at have nogen at lege med i børnehaven. Lige så mange (57 pct.) har oplevet, at de ikke måtte være med i en leg, og halvdelen af børnene har selv sagt nej til, at nogen andre måtte være med i deres leg.

I interviewene giver børnene udtryk for tvivl om, hvornår det egentlig er ok at sige nej til andre børn i leg. Børn i samme børnehave oplever fx, at de får forskellige svar fra de voksne. Samtidig har børnene svært ved at forklare eller forstå,

hvilke regler der gælder. Børnenes fortællinger peger på, at børnehaverne har forskellige normer og praksis for inklusion i legen – fx om det er ok at sige nej til at andre må være med.

Børn vil gerne have, at de voksne leger med, og at de hjælper, når noget bliver svært

Når de voksne deltager i børnenes lege, kan de være med til at sikre, at legen udvikler sig positivt og inkluderende. I spørgeskemaundersøgelsen svarer tre ud af fire børn (74 pct.), at der er en voksen i deres børnehave, som er god til at lege med børnene – men kun omkring halvdelen (52 pct.) svarer, at de nogle gange leger med en voksen i børnehaven.

I interviewene giver en del børn udtryk for, at de voksne nok er til stede og tilgængelige, men at de kun i mindre grad deltager i børnenes leg. Samtidig fortæller flere børn, at de voksne engagerer sig mere i nogle typer af lege frem for andre, fx regellege.

Hvis et barn bliver holdt udenfor, eller har svært ved at finde ind i en leg, kan de voksne hjælpe barnet til at blive en del af et legefællesskab. I undersøgelsen angiver 72 pct. af de børn, der har prøvet ikke at kunne finde nogen at lege med, at de nogle gange får hjælp af en voksen. Der er altså en fjerdedel af børnene, der ikke oplever, at de voksne hjælper.

Undersøgelsen afdækker også børnenes erfaringer med konflikter og uvenskab, og hvordan de voksne kan støtte børnene i disse situationer. I spørgeskemaundersøgelsen angiver seks ud af ti børn (59 pct.), at de har prøvet at blive uvenner med nogle af de andre børn i børnehaven. Og her har otte ud af ti børn prøvet at få hjælp af de voksne, når de bliver uvenner med nogen i børnehaven.

Børnene fortæller, at de voksne kan hjælpe på forskellige måder – og at nogle voksne reagerer ved at stoppe legen og skille børnene ad, selvom børnene oftest gerne vil have, at legen skal fortsætte. Børnene oplever ikke altid, at de voksne hjælper dem til at løse konflikten og forstå deres egen rolle og følelser i den.

Børn ønsker indflydelse på det, der sker til samling

Når de voksne samler børnegruppen til en fælles aktivitet, kan det både styrke børnefællesskabet og give børnene mulighed for at øve sig

på fx at vente på tur, tale foran andre og lytte til hinanden. Men forskning viser, at hvis samlingen skal styrke fællesskabet, er det vigtigt at engagere børnene og give dem medindflydelse på aktiviteterne.

Størstedelen af børnene (90 pct.) har erfaringer med samling fra deres børnehave, men ikke alle er begejstrede for aktiviteterne, og næsten halvdelen (46 pct.) har oplevet, at samling var kedeligt. Kun fire ud af ti børn angiver i spørgeskemaet, at de har prøvet at være med til at bestemme noget til samling. Og også i interviewene giver børnene udtryk for, at deres medbestemmelse til samlingen er ret begrænset og typisk handler om, hvilke sange der skal synges, eller hvilke lege der skal leges – og at mange af dem godt kunne tænke sig mere indflydelse. Mange børn oplever nemlig, at samlingen i høj grad er rammesat af de voksne og har helt faste spilleregler, der skal overholdes, hvis man vil forblive i fællesskabet – og det kan være svært for nogle børn.

METODE

Rapporten bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt 490 børnehavebørn på 4-6-år og gruppeinterview med 87 børn på samme alder, fordelt på ni børnehaver over hele landet. Rapporten er bygget op omkring fire fokusområder, som hver især belyser børns deltagelse og muligheder i børnehavens små og store fællesskaber:

- Børns venskabsrelationer og præferencer i legefællesskaber.
- Børns perspektiver på in- og eksklusion af legefællesskaber.
- Børns muligheder for at lege med og få hjælp og støtte af de voksne.
- Børns deltagelse i og indflydelse på samling.

START SAMTALEN OM DAGTILBUDDETS PÆDAGOGISKE PRAKSIS

Vi har omsat rapportens analyser til en række konkrete spørgsmål til dagtilbuddets pædagogiske praksis. Børns Vilkår opfordrer til, at dagtilbudsledere og pædagogisk personale sammen drøfter disse spørgsmål for at styrke og udvikle den pædagogiske praksis.

1

STØT BØRNENE I FORHANDLINGER OM DELTAGELSE I LEG

En god leg kræver ro og plads – og nogle gange kan børn have behov for at værne om legen. Mange børn fortæller, at de foretrækker at lege med få nære venner, men at det kan være svært at vide, hvornår det er okay at sige nej til andre, der gerne vil være med i legen.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan støtter vi børn i at lege med dem, de kender godt – samtidig med at de lærer at give plads til andre i legefællesskabet og får mulighed for at udvikle nye venskaber?

2

SKAB RAMMER FOR BØRNEGENES INDBYRDES OMSORG

Børn kan lære at vise omsorg for hinanden, når de får støtte og plads til det. Børnene fortæller, at det gør ondt at blive holdt udenfor. De fortæller også, at nogle børn forsøger at tage ansvar for deres venner, når de står udenfor legen.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan skaber vi rammer, hvor børn kan øve sig i at tage hensyn til og hjælpe hinanden, og hvor det er en naturlig del af fællesskabet, at man passer på hinanden – uden at vi voksne fralægger os ansvaret for børnenes følelsesmæssige tryghed?

3

HJÆLP ALLE BØRN IND I FÆLLESSKABET

De børn, som gentagne gange oplever at blive holdt udenfor børnefællesskabet, kan stå i en udsat position. De har svært ved at finde ind i legen og kan opleve, at de ikke hører til. Børn fortæller, at gode venner åbner døren til legefællesskabet, men ikke alle oplever at blive set eller at få den nødvendige støtte fra de voksne, når det er svært at komme ind i fællesskabet.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan får vi øje på de børn, som gentagende gange ekskluderes fra fællesskabet – og hvad kan vi konkret gøre i vores hverdag for at støtte børn, som står udenfor?

4

SKAB RAMMER FOR, AT BØRN KAN LEGE OG UDVIKLE VENSKABER PÅ TVÆRS AF KØN

Voksne i dagtilbud er med til at forme børns forståelse af køn. Børnene fortæller, at de ofte leger med andre af samme køn, og at nogle lege er præget af traditionelle kønsroller. Men de fortæller også, at de gerne vil lege med børn af det andet køn.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan er vi selv med til at påvirke børnenes forståelse af køn, og hvordan skaber vi gode rammer for deres muligheder for leg og venskaber på tværs af køn?

5

GIV PLADS TIL, AT DE VOKSNE KAN LEGE MED

Når de voksne leger med, er der større sandsynlighed for, at legen udvikler sig positivt for alle – og at flere bliver inkluderet i legefællesskabet. Men børnene fortæller, at de sjældent oplever, at de voksne er med i legen.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan styrker vi børnefællesskaberne ved at involvere os på forskellige måder i børnenes leg, og hvad forhindrer os i at deltage mere i børns leg?

6

GIV BØRNE INDFLYDELSE PÅ, HVAD DER SKER TIL SAMLINGEN

Fællessamlinger kan styrke fællesskabet i børnegruppen, når børnene får indflydelse på det, der sker. Børnene fortæller, at samling er sjovt, når de voksne skaber rammer, hvor alle kan deltage aktivt og bidrage til fællesskabet.

Refleksionsspørgsmål:

Hvordan giver vi børnene medbestemmelse og indflydelse på det, der sker til samling, så samlingen opleves som en relevant og meningsfuld aktivitet?

ANBEFALINGER TIL EN STYRKET PÆDAGOGUDDANNELSE

På baggrund af denne undersøgelse peger Børns Vilkår på tre konkrete anbefalinger til den aktuelle reform af pædagoguddannelsen. Anbefalingerne har fokus på, hvordan pædagoguddannelsen kan styrkes med afsæt i børns erfaringer og behov, og med blik for den pædagogiske faglighed, der skal til for at skabe positive og trygge fællesskaber for alle børn.

I 2021 pegede en evaluering af pædagoguddannelsen på behovet for både faglige og strukturelle ændringer.² Evalueringen viste blandt andet, at der mangler en tydelig sammenhæng mellem teori og praksis, og at uddannelsens indhold bør styrkes og målrettes. Nu er arbejdet med at udvikle og revidere uddannelsen endelig sat i gang.

Samtidig har vi i denne undersøgelse lyttet til børns egne erfaringer fra hverdagen i børnehaven. De børn, der dengang gik i vuggestue, fortæller i denne undersøgelse, hvad der har betydning for dem. De fremhæver fællesskab, tryghed, mulighed for deltagelse og nærværende voksne, der ser og forstår dem. Børnenes erfaringer giver vigtig indsigt i, hvilke kompetencer pædagoger har brug for, og hvad der er på spil i børns liv. På den baggrund anbefaler Børns Vilkår:

FAKTA OM REFORMEN AF PROFESSIONS- OG ERHVERVS- UDDANNELSERNE

Regeringen og en række politiske partier har i marts 2025 indgået en rammeaftale om en reform af professionsuddannelserne, herunder pædagoguddannelsen. Målet er at styrke uddannelses kvaliteten med flere undervisningstimer, mere vejledning og bedre praktikforløb. Aftalen er fuldt økonomisk indfaset i 2032.

1**BETRAGT OMSORG SOM EN FAGLIG KOMPETENCE**

Omsorg er afgørende for børns fællesskaber. Børn har brug for voksne, der kan opfange og handle på deres signaler, skabe tryghed og støtte op om børnenes samspil, relationer og oplevelse af at høre til.

Pædagoguddannelsen bør derfor anskue omsorg som en professionskompetence og et eksplicit læringsmål. Det kræver, at de studerende opbygger faglig viden og dømmekraft til at aflæse og imødekomme børns behov og intentioner. Omsorg er ikke en personlig egenskab, men en faglig disciplin, der skal udvikles gennem undervisning, praksis-erfaring og refleksion.

2**GØR LEG TIL ET FAGLIGT OG PRAKSISNÆRT OMDREJNINGSPUNKT I UDDANNELSEN**

Leg er en kerneaktivitet i børns liv og fællesskaber, og derfor bør leg integreres som et centralt pædagogisk indhold i pædagoguddannelsen. Pædagoger skal kunne indgå fagligt og nærværende i leg og støtte børns deltagelse i leg, uden at overtage styringen.

Det kræver, at uddannelsen styrker de studerendes praktiske færdigheder og æstetiske udtryksformer, som fx musik, drama, bevægelse og billedkunst, og kobler dem til legens dynamikker. Leg skal ikke blot forstås, men praktiseres som en integreret del af arbejdet med børnefællesskaber.

3**GIV DE STUDERENDE VIDEN OM OG METODER TIL AT INDDRAGE BØRNS PERSPEKTIVER I PRAKSIS**

Børns perspektiver og oplevelser skal være udgangspunktet for pædagogisk praksis. Det kræver, at kommende pædagoger kan inddrage børns perspektiver, både i hverdagen og i pædagogiske beslutninger.

Pædagoguddannelsen bør derfor have børneperspektivet tydeligt indlejret i læringsmål og undervisning, og den skal give de studerende konkrete redskaber til fx at udføre børneinterviews og lave deltagerobservation og refleksionsøvelser. Målet er en praksis, hvor børn bliver taget alvorligt – som aktører i deres eget liv og i de fællesskaber, de er en del af.

Rammesætning og pejlemærker

POSITIVE FÆLLESSKABER ER AFGØRENDE FOR BØRNS TRIVSEL

I Børns Vilkår tror vi på, at børns trivsel afhænger af de fællesskaber, de er en del af. Derfor mener vi, at alle børn har ret til at være en del af positive fællesskaber. Fællesskaber, der er kendetegnet ved tryghed, oplevelse af tilhør, plads til forskellighed og inddragelse af alle børn – og hvor det enkelte barn føler sig set, hørt, inkluderet og accepteret. Vi har derfor udviklet en række pejlemærker og udgivet inspirationsmaterialer til dagtilbud. Pejlemærkerne har også bidraget som ramme for udarbejdelsen af denne undersøgelse.

I løbet af en dag i børnehaven bevæger børn sig ind og ud af forskellige gruppesammenhænge – både dem, de selv tager initiativ til, men også dem, der opstår i de aktiviteter, de voksne planlægger eller sætter i gang. Uanset konteksten, spiller dagtilbuddets voksne en afgørende rolle i at understøtte og udvikle fællesskaberne. Positive fællesskaber opstår nemlig ikke altid af sig selv, og børn har brug for hjælp og støtte af de voksne til fx at finde vej ind i leg, når de oplever at stå udenfor legefællesskabet.

Det er af den grund problematisk, at nationale kvalitetsundersøgelser konkluderer, at danske dagtilbud halter bagefter, når det kommer til at understøtte børnenes indbyrdes relationer og fællesskaber til hinanden.³ Det kommer fx til udtryk ved, at personalet i mindre grad hjælper børn til at knytte sig til de andre børn eller hjælper de børn, der er passive eller ikke selv formår at komme ind i lege med andre børn. Det fremhæves også, at personalet er mindre aktive i at udfordre legen, hvis der er behov for det, fx ved at støtte børn, der har svært ved at lege.⁴ Derudover observeres det i en af de nævnte kvalitetsundersøgelser, at personalet har mindre fokus på at understøtte børnenes engagement og deltagelse i forbindelse med gruppeaktiviteter.⁵

I Børns Vilkår har vi en ambition om, at alle børn skal være en del af positive fællesskaber, og vi mener, at det er os som voksne, der skal skabe rammerne. Der kan dog være meget på spil i dagtilbuddet og i børnegruppen, og der er meget, man som voksen skal have øje for, når man arbejder med de positive fællesskaber.

Derfor har vi i Børns Vilkår formuleret seks pejlemærker, som vi mener, er de vigtigste faktorer i understøttelsen af positive fællesskaber i dagtilbud. Pejlemærkerne er primært udarbejdet på baggrund af pointer fra forskning på dagtilbudsområdet.

BØRNS VILKÅRS PEJLEMÆRKER FOR POSITIVE FÆLLESSKABER

FORSTÅELSE

Alle børn oplever at blive set, hørt og mødt med nysgerrighed, interesse og forståelse – og at få hjælp til at forstå *andres* intentioner, ønsker og følelser.

ENGAGEMENT

Alle børn oplever at blive involveret og engageret i hverdagens rutiner, samtaler, aktiviteter og leg.

MEDBESTEMMELSE

Alle børn oplever at have medbestemmelse og indflydelse på det, der sker i gruppen.

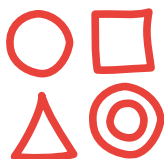
INKLUSION

Alle børn oplever at blive accepteret og inkluderet i de sociale sammenhænge, som børnene oplever som vigtige og meningsfulde.

TILHØRSFORHOLD

Alle børn oplever at høre til og være betydningsfulde for andre.

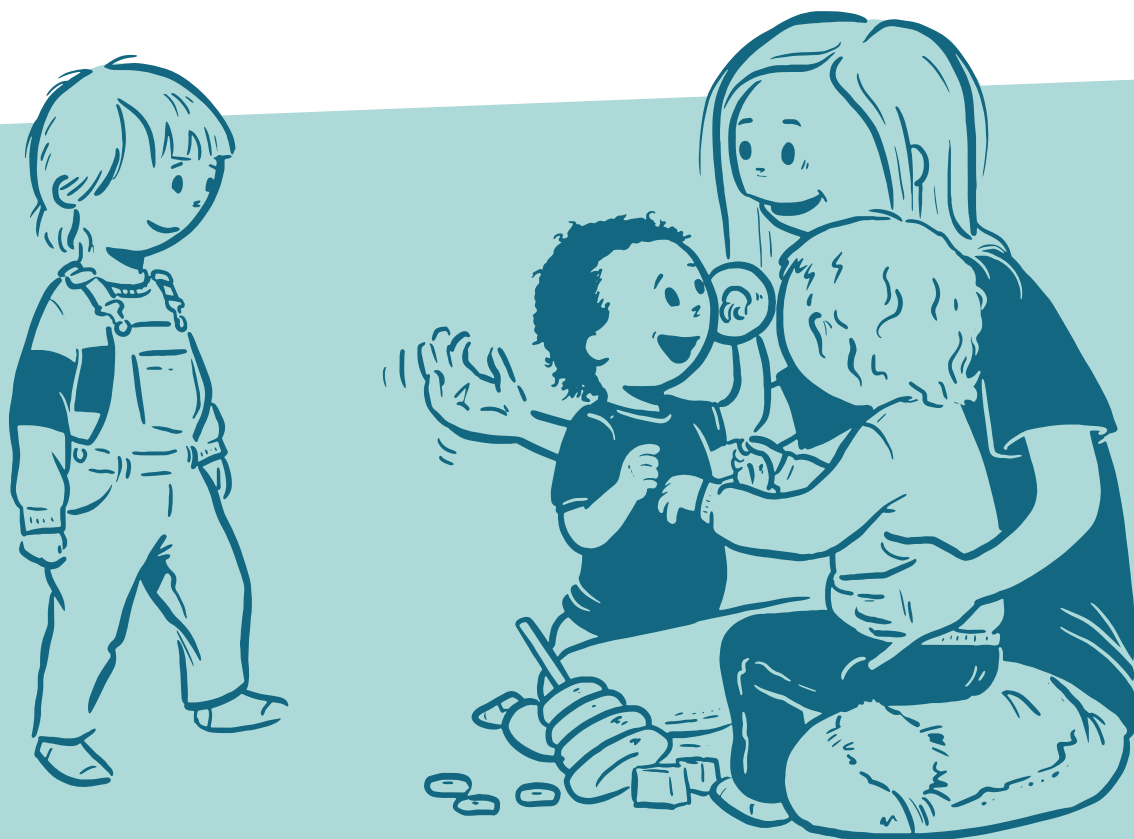
FORSKELLIGHED

Alle børn oplever, at der er plads til alle og plads til forskellighed.

SÅDAN HAR VI UNDERSØGT SMÅ BØRNS PERSPEKTIVER PÅ FÆLLESSKABER I BØRNEHAVEN

Med udgangspunkt i børnenes egne stemmer og relevant forskning på dagtilbudsområdet belyser vi i denne rapport børnehalebørns perspektiver på deres indbyrdes relationer og fællesskaber i børnehaven. Børnenes egne perspektiver bidrager med vigtig viden om, hvad gode og positive fællesskaber i børnehaven er. Børnene ved fx, hvad der er sjovt ved at holde samling, hvordan de har det, når de ikke kan komme med i andres leg, og hvad de gerne vil have, at de voksne skal gøre for at hjælpe, når noget bliver svært. Børnenes perspektiver kan altså give et vigtigt indblik i, hvad der betyder noget i børnenes fællesskaber med hinanden – men også hvordan voksne spiller en rolle i børnehavens forskellige fællesskaber.

Vi har i arbejdet med spørgeskemaundersøgelsen, de kvalitative interviews og i analysefasen brugt pejlemærkerne for positive fællesskaber som rettesnor. Vi har bl.a. arbejdet med at omsætte pejlemærkerne til konkrete spørgsmål og indikatorer i spørgeskemaet. Fx har vi som et udtryk for *engagement* målt, hvor mange børn der finder samling kedeligt eller sjovt. Vi har dog ikke haft mulighed for, eller ambition om, at undersøge alle pejlemærkerne én til én, da det fx er vanskeligt at måle og tale med børn om oplevelsen af at føle tilhør.

INSPIRATIONSMATERIALER OM POSITIVE FÆLLESSKABER

Børns Vilkår har udviklet en række materialer med viden og inspiration om positive fællesskaber, som dagtilbuddene kan bruge i arbejdet med at understøtte og udvikle fællesskaberne.

www.bornsvilkar.dk/ma-jeg-vaere-med

INSPIRATIONSHÆFTE OM POSITIVE FÆLLESSKABER

Hæftet er til pædagoger, medhjælpere eller dem der på anden vis arbejder i og med dagtilbud.

DIGITALT FORLØB OM POSITIVE FÆLLESSKABER

Sæt gang i faglig dialog med gratis forløb om positive fællesskaber.

BILLEDBOGEN "AYAS SUPERKAPPE"

I samarbejde med forfatter Trine Bundsgaard og tegner Niels Bo Bojesen har vi lavet en gratis billedbog om dét at stå uden for legefællesskabet.

FORÆLDREGUIDE TIL GODE FÆLLESSKABER

En guide til forældre med gode råd om at støtte op om fællesskaberne i dagtilbud.

DEL 1

VENSKABER OG LEG

DEL 1 Venskaber og leg

"JEG HAR ALLE VENNERNE I HELE BØRNEHAVEN!"

Børns glæde ved at gå i børnehave er tæt forbundet med deres oplevelse af at have venner og at kunne lege. Næsten alle børn i undersøgelsen har venner, og mange har også en fortrolig ven, som de kan fortælle en hemmelighed til. Børn har forskellige præferencer for legefællesskabets størrelse - mens nogle børn synes bedst om store legefællesskaber, foretrækker andre at lege på tomandshånd. Undersøgelsen viser desuden, at traditionelle kønsnormer er på spil i børnehavebørns legefællesskaber.

I et interview med Børns Vilkår fortæller 5-årige Viggo, at det bedste ved at gå i børnehave er, "når jeg har nogen at lege med". Viggos fortælling bekræfter, hvad vi ved fra både forskning og undersøgelser på dagtilbudsområdet: Nemlig at gode relationer til de voksne og at have gode venner at lege med har afgørende betydning for, at børn trives og er glade for at komme i børnehave.⁶

I den gennemførte undersøgelse i Børns Vilkårs Børnehavepanel svarer de fleste børn (95 pct.) ja til, at de har venner i børnehaven. Samtidig angiver 96 pct. af de børn, der har venner, at de er glade for at gå i børnehave, mens det omvendt gælder 80 pct. af de børn, der svarer nej til, at de har nogen venner.⁷

96 %

af de børn, der har venner i børnehaven, er glade for at gå i børnehave.

Børnene nævner i interviewene typisk navnene på to til fem venner, som er dem, de foretrækker at lege med. Enkelte børn giver dog udtryk for, at de "har alle vennerne i hele børnehaven," som Holger på 5 år beskriver det. Der er dog også en mindre gruppe børn på 5 pct. i denne undersøgelse, der svarer nej til, at de har venner i børnehaven.

Venskaber blandt børnehavebørn kan opstå på flere måder, fx ved at et barn spørger et andet barn direkte: "Skal vi være venner?" Typisk vil et venskab dog udfolde sig som en gensidig følelse af samhørighed, der fx opstår ved at grine sammen eller ved at dele en rar oplevelse. Her fortæller Vigga og Frida om deres oplevelser med at få nye venner i børnehaven:

Vigga: *Da jeg gik i vuggestue, så var jeg lidt større end de andre babyer. Men så gik jeg bare ned på legepladsen. Så ville jeg bare gerne have nogle at lege med. Så gik jeg op, og så så jeg nogle andre store babyer, som var lidt større. Som var på min størrelse. Og så blev vi venner.*

Interviewer: *Nå, hvordan blev I venner?*

Vigga: *Det er fordi, at så stod vi og kiggede på hinanden, og så grinte vi, og så blev vi venner. (...)*

Frida: *Når jeg blev tre år, så fik jeg masser af venner. Jeg fik en, der hed Elliot og Carmen og Andrea (...)*

Interviewer: *Men hvordan blev I så gode venner?*

Frida: *Jeg spurgte bare, om vi skulle være venner. Ja, så kiggede vi bare på vores billeder, og så grinte vi af hinanden.*

Mange venskaber opstår også gennem en fælles interesse for bestemte lege eller typer af legetøj, de såkaldte interessebårne legerelationer.⁸ Denne type venskaber hører vi ofte beskrevet i interviewene. Her fortæller Erika på 5 år om en særlig leg, hun leger med veninden Katinka:

Erika: *Jeg synes, at det er sjovt at gå i børnehaven, fordi mig og Katinka leger rigtig meget sammen. Vi leger også nogle gange inde i ålerusen, hvor det er, at Katinka hun står og gynger mig, og så er det, at jeg holder og står helt med armen og ben ude. Til sidst så drejer jeg hele vejen rundt, mens jeg slår en vejrmølle inde i ålerusen.*

EKSEMPLER PÅ, HVAD BØRN FORTÆLLER, ER DET BEDSTE VED AT GÅ I BØRNEHAVE:

”

At lege (...) Med biler (...)
Sammen med nogen.”

Jens, 4 år

”

Jeg leger næsten med alle.
(...) Jeg har rigtig mange
venner, for jeg har alle
vennerne i hele børnehaven!”

Holger, 5 år

”

At lege. Og tegne. (...)
[med] Hugo.”

Agnes, 4 år

”

At lege med mine venner.”

Malthe, 6 år

”

Så er det fangeleg. (...)
[med] Mine venner.”

Elias, 6 år

”

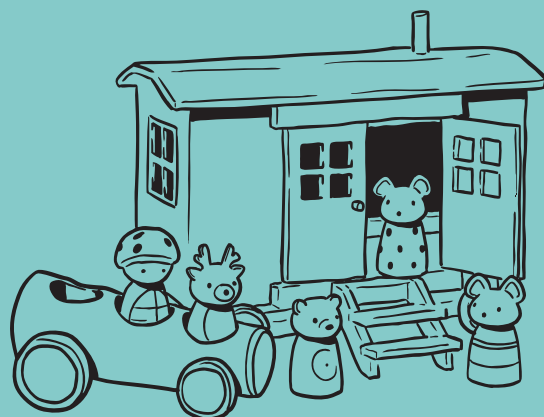
Jeg kan godt lide at lege
med Frida og at tegne”.

Vigga, 5 år

”

Man kan lege lige det, man
har lyst til. (...) Jeg kan
godt lide at lege kat.”

Alberte, 4 år

Tre ud af fire har en fortrolig ven i børnehaven

Det er forskelligt, hvor tætte børns relationer er til hinanden i børnehavens fællesskaber, og hvordan børn i 4-6-årsalderen opfatter venskaber mere generelt. Børnenes fortællinger viser, at de fleste børn har en vis forståelse for, at ikke alle børn i børnehaven er venner, og at børnenes indbyrdes relationer har forskellig karakter. Fx fortæller Halfdan på 5 år: "Det er fordi, Ejgil han er min ven ret meget. Ikke så meget, men kun lidt." Den jævnaldrende Mille kommenterer i et interview på, hvor mange venner de to andre drenge i gruppen har: "De har også kun fem venner. I hvert fald Calvin." Og her er det Harald og Walther, der taler om forskellen på deres venskaber:

Harald: *Jeg har to venner, som Walther han ikke er venner med. Jeg er bare venner med Elio og Ludvig.*

Walther: *Jeg er ikke så meget venner med Elio og Ludvig, men jeg er venner med Maxim.*

Interviewer: *Hvad er det, der gør, at man bliver en god ven med nogen?*

Harald: *Jeg ved det ikke. At man leger sammen?*

I interviewene bruger flere af børnene betegnelser som "bedste venner", "allerbedste ven" eller "gode venner", når de fortæller om særligt tætte venskaber. Og børnene udtrykker samtidig, at det er igennem hyppig og gentagen leg med de samme kammerater, at de tætte og nære venskaber opstår. Her fortæller Olivia på 6 år:

Interviewer: *Sig mig, hvad er en god ven egentlig, synes du?*

Olivia: *Det er nogen, man leger meget sammen med.*

Interviewer: *Hvordan ved du, at du og Maia er venner?*

Olivia: *Fordi vi har leget meget sammen.*

At have gode venner er bl.a. kendetegnet ved, at man viser omsorg for hinanden. Man trøster og giver kram, hvis en ven falder og slår sig. Man kan hente en voksen. Og man kan skubbe gyn-gen i gang eller hjælpe en ven op ad den store bakke på legepladsen. Her er det Clara og Frida, der fortæller, hvordan de viser omsorg for andre og er en god ven:

Clara: *Ved du hvad, nogle gange så følges Viggja og mig, og så giver hun mig et startskub op ad den høje bakke.*

Interviewer: *Hvordan var det?*

Clara: *Det var lidt dejligt, fordi jeg var lidt træt i benene. (...)*

Frida: *Jeg har prøvet at være på en cykeltur sammen med Clara, og så kunne Leonora ikke komme op ad bakken selv, fordi hun lige stoppede, og så hjalp jeg hende lige med et startskub.*

Interviewer: *Hvordan var det for dig at hjælpe?*

Frida: *Glad [jeg blev glad].*

Som et mål for, hvor mange børn der har tætte og fortrolige venskaber, har vi i spørgeskemaundersøgelsen undersøgt, hvor mange børn der har en ven, som de kan fortælle hemmeligheder til. Her svarer tre ud af fire børn (73 pct.) ja til, at de er fortrolige venner med mindst et andet barn i børnehaven. Lige mange drenge og piger svarer, at de har denne type relation.

Tætte venskaber giver bedre adgang til legefællesskaber

Ifølge en undersøgelse fra Danmarks Evalueringsinstitut prioriterer børnehavebørn i mange situationer, hvem de vil lege med over, hvad de vil lege. Gennem observationer af børns leg viser undersøgelsen, hvordan børn, der har loyale og tætte venskaber, tilvælger hinanden, når de skal lege, og at børnene ofte også udelukker andre børn fra deres leg for at beskytte venskabet og legen.⁹ Denne undersøgelse bekræfter, at det at have tætte venskaber har betydning for børnenes muligheder for deltagelse i børnehavens små og store legefællesskaber. Fx fortæller 5-årige Alex, at han mest "leger med de samme". Og Ingrid giver udtryk for, at hun vil forlade en leg, hun er i gang med, hvis hendes gode ven Selma ikke har nogen at lege med eller er ked af det:

Ingrid: *Ja, så nogle gange så ser jeg, at Selma bliver ked af det.*

Selma: *Trist. Og så går Ingrid ud af legen.*

Ingrid: *Ja. Og så hjælper jeg hende.*

Selma: *Og så leger vi to sammen.*

Interviewer: *Okay. Så hvis Selma ikke har nogen at lege med, så lyder det som om, så ser du det nogle gange?*

Ingrid: *Ja.*

Interviewer: *Er det fordi Selma siger det til dig, eller kan du bare se det på hende?*

Ingrid: *Jeg kan se på hende, og nogle gange siger hun det også til mig.*

Interviewer: *Ja. Og så går du ud af din egen leg, og så leger I sammen?*

Ingrid: *Mm.*

DAGTILBUDSFORSKER: PÆDAGOGER ER VIGTIGE FOR BØRNS VENSKABER

Cristina Munck er ph.d. og docent ved Københavns Professionshøjskole og forsker i børns hverdagsliv i daginstitutioner.

"Venskaber opstår og udvikles, når børn deler oplevelser og navigerer i de konflikter, der opstår i dagtilbuddets hverdag. Børn forhandler om venskaber i leg, hvor de gennem samarbejde, forhandling og konfliktløsning lærer at etablere og opretholde relationer. Venskaber er derfor ikke kun forbeholdt ældre børn, men eksisterer også blandt vuggestuebørn, hvor selv meget små børn indgår i komplekse venskabsrelationer. Samtidig spiller pædagoger en central rolle i at støtte og forme børns venskaber i dagtilbud. Venskaber opstår ikke af sig selv: De er afhængige af de sociale dynamikker, som pædagoger er med til at skabe og understøtte."

Børn, der har tætte og loyale venskaber, giver i interviewene udtryk for, at det er dejligt og rart at lege med de samme gode venner. Det kan opleves som trygt for børn at lege med de samme, fordi de føler sig sikre på at have nogen, der vil dem, og fordi det kan føles lettere at blive enige om legens udformning, præmisser og roller. At have få, tætte relationer i børnehaven kan dog også blive en begrænsning for børnenes deltagelsesmuligheder. Nogle børn fortæller fx om oplevelser, hvor deres bedste venner har været på ferie eller været syge. I de situationer har børnene oplevet et stort savn og haft svært ved at finde andre at lege med. Her er det 5-årige Frede, der fortæller om at savne sine venner:

Frede: *Nogle gange, når Adrian eller Tage ikke kommer, så leger jeg bare helt alene. Så er jeg også lidt ked af det. Når jeg leger alene, og min ven ikke er her.*

Interviewene viser, at det langt fra er lige let for alle børn at komme i gang med at lege med nogle andre, eller at lege noget andet end det

vante og foretrukne. Men hvis børnene lykkes med – eller får hjælp til – at få øje på andre børn i børnegruppen, så kan de udvide deres relationer. Her er det Ingrid, der fortæller, at hun fandt ind i en god leg med nogle kammerater i børnehaven, da hendes gode venner var på ferie:

Ingrid: *Jeg kunne huske, at alle mine venner var på ferie, og jeg var nødt til at lege med drengene.*

Interviewer: *Ja, hvordan var det så?*

Ingrid: *Det var fedt, fordi vi lavede en bro.*

BØRNEHAVENS ORGANISERING KAN PÅVIRKE BØRNS RELATIONER OG LEGEMULIGHEDER

I børnehaven bevæger børn sig ind og ud af forskellige fællesskaber, både fællesskaber i små grupper, fællesskaber på stueniveau og fællesskaber på institutionsniveau. Organiseringen af hverdagen har derfor stor betydning for, hvordan og hvor meget børn har mulighed for at lege med deres gode venner og på tværs af forskellige grupper.

Undersøgelser viser, at de sammenhænge og aktiviteter, som børn deltager i, påvirker deres legemuligheder. Når børnene fx opdeles i mindre grupper (legestationer, ture ud af huset mv.) eller i rutinesituationer som måltider, påvirker det, hvordan de har det, og hvor let eller svært det er for dem at finde nogen at lege med. Nogle undersøgelser viser også, at børn oplever gode legemuligheder når de kan lege på tværs af alder. Bl.a. fremhæves det, at børn, der har søskende i dagtilbuddet, finder glæde i at være sammen med dem. Men det kræver ifølge rapporten, at hverdagen og legemiljøerne er organiseret på en måde, hvor børnene har mulighed for at mødes på tværs af fx aldersinddelte grupper.¹⁰

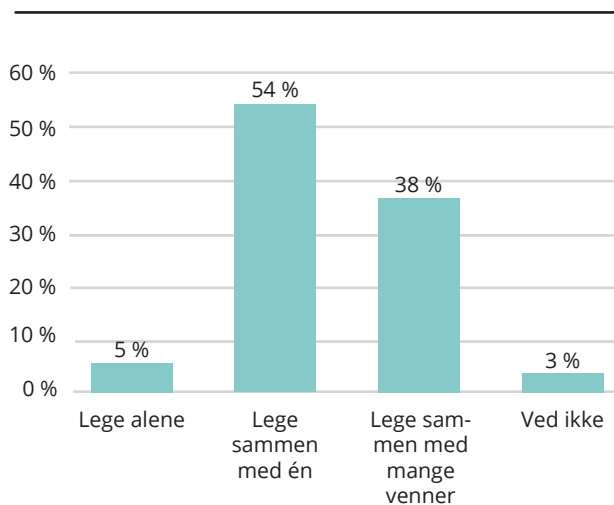
Legefællesskabets størrelse: Hvert andet børnehavebarn foretrækker at lege to og to

"Jeg kan bedst lide at lege to. (...) Så hygger man sig, og så er man meget godt i gang med at lege. Det er bare sådan meget hyggeligt." Sådan fortæller Mille på 5 år, da hun bliver spurgt, om hun bedst kan lide at lege alene, med en god ven eller med mange venner på én gang i børnehaven. Omvendt fortæller den jævnaldrende Calvin, at han foretrækker at lege "mange sammen".

Citaterne fra de to børn understreger, at børnehavebørn har forskellige præferencer for størrelsen på deres legefællesskaber. Det samme ser vi i spørgeskemaundersøgelsen (figur 1). Her svarer mere end halvdelen (54 pct.), at de bedst kan lide at lege i små, intime legefællesskaber sammen med én god ven. Hver tredje (38 pct.) foretrækker at lege med mange venner, mens 5 pct. af børnene angiver, at de helst vil lege alene.

Der er en lille kønsforskel i præferencerne: Mens 59 pct. af pigerne foretrækker at lege med én ven, gælder det 51 pct. af drengene. Omvendt foretrækker 42 pct. af drengene at lege mange

Figur 1: Sådan foretrækker børn størrelsen på deres legefællesskaber

Note: 488 besvarelser på spørgsmålet "Kan du bedst lide at lege alene, sammen med én ven eller sammen med mange venner?"

sammen. Det gælder for 34 pct. af pigerne. Der er flere forhold, der kan spille ind på børnenes holdninger og praksis i forhold til størrelsen på deres legefællesskaber. Nogle forhold har børnene selv indflydelse på, fx hvilke lege de vælger at lege. Andre forhold er vanskeligere for børnene at påvirke, fx antal børn i institutionen i ydertimerne. Vi har samlet fire generelle forhold, der kan påvirke størrelsen på børns legefællesskaber (se side 26).

Selve legetypen er et af de forhold, der især ser ud til at spille ind på børnenes præferencer for størrelsen på legefællesskabet. Fangeleg, gemmeleg eller fodbold er alle eksempler på lege, hvor det ifølge børnene er sjovest at være mange sammen. Det kommer 5-årige Villads ind på her:

Villads: *Og lege fangeleg.*

Interviewer: *Og lege fangeleg. Hvordan er det [at lege fangeleg], når man leger bare med én god ven?*

Villads: *Det er ikke så sjovt.*

Interviewer: *Nej. Du kan bedre lide noget andet?*

Villads: *At man leger tre. (...)*

Interviewer: *Ja. Er der så også nogle gange, hvor I leger mange børn sammen?*

Villads: *Ja. (...) At man kan lege politileg.*

Interviewer: *Hvad går den ud på, den politileg? Vil du fortælle om det?*

Villads: *At man skal fange en af børnene. Og de er tyve. (...)*

Interviewer: *Er det sådan en leg, som hele børnehaven kan være med til at lege?*

Villads: *Nogle gange.*

FORHOLD, DER KAN PÅVIRKE STØRRELSEN PÅ BØRNS LEGEFÆLLESSKABER

- 1.** Typen af leg, der leges, og legens roller og indhold: Nogle typer af lege indbyder i højere grad til, at der er mange med i legen, mens andre lege kan leges uafhængigt af antallet eller er mere oplagte til, når barnet leger alene.
- 2.** Børnenes relationer til hinanden: Fx om barnet har få eller mange venner og dermed legemuligheder, eller om barnet foretrækker at lege med få tætte venner.
- 3.** Organisering og rammer: Børns legemuligheder og relationer kan være begrænsede i ydertimerne. Børnehavens måde at organisere børnene på i løbet af dagen spiller også ind, fx om det er muligt for børn på forskellige stuer eller (aldersopdelte) grupper at mødes til fælles leg.
- 4.** De voksnes rolle: De voksne kan hjælpe børn med at udvikle legen, så der er plads til flere børn. De voksne kan også skærme legen af og beskytte den, så få børn kan lege sammen.

Børnenes fortællinger peger også på, at en lang række lege kan leges og tilpasses alt efter, hvor mange man leger sammen. Gemmeleg er en af de lege, man til nøds kan lege, hvis man er to børn. Også mor, far og børn er en udbredt rolleleg, der kan skaleres op og ned. Denne leg hører vi børnene fortælle om i mange forskellige versioner, der understreger, at legen kan udvides med flere roller alt efter antal deltagere.

Både i spørgeskemaundersøgelsen og i interviewene er der børn, der giver udtryk for, at de foretrækker at lege i små, intime grupper. Også her kan det handle om, hvilke muligheder der er for at lege og at udfylde roller i legen, når man er to børn. 6-årige Lauge fortæller fx: "Det er bare, at man kan lege noget med to, som man ikke kan lege med flere." Interviewene viser dog også, at det at lege med én eller to tætte venner kan handle om, at børnene værner om det trykke og forudsigelige, som de opnår ved at lege med deres bedste ven. Her kan de fx lege de lege, de har skabt sammen. Små grupper er samtidig kendetegnet ved, at der er færre børn, der kan bestemme legens præmisser, og det giver bedre plads til det enkelte barns initiativ og indflydelse på legen.

Mange børn i undersøgelsen har erfaring med at lege alene i børnehaven. For nogle børn er det at lege alene noget, de oplever at måtte gøre af nødvendighed, fx fordi de ikke må være med i andre børns leg, eller fordi de er et af de eneste børn i børnehaven. Her bliver det at lege alene koblet til triste følelser eller følelser af at stå udenfor. Fx fortæller Milo om sine oplevelser med at være alene:

Milo: *Den der betyder faktisk, at man er alene [peger på følelseskort]. Og jeg kan ikke lide at være alene.*

Interviewer: *Nej. Den ser også lidt trist ud, synes jeg.*

Milo: *Jeg bliver lidt trist, når jeg er ensom.*

Interviewer: *Ja, du bliver lidt trist, når du er ensom. Er du nogle gange alene her i børnehaven?*

Milo: *Ja, nogle gange.*

Omvendt angiver 5 pct. af børnene i spørgeskemaundersøgelsen, at de bedst kan lide at lege alene. Flere børn i interviewene fremhæver, at der kan være gode og sjove ting ved at lege alene, og at de ikke har noget imod at gøre det indimellem. Her fortæller Liva:

Liva: *Jeg plejer altid at lege lidt alene.*

Interviewer: *Hvordan er det at lege alene, synes du?*

Liva: *Meget sjovt.*

Interviewer: *Hvad laver du så, når du leger alene?*

Liva: *Graver i sandkassen og laver kager.*

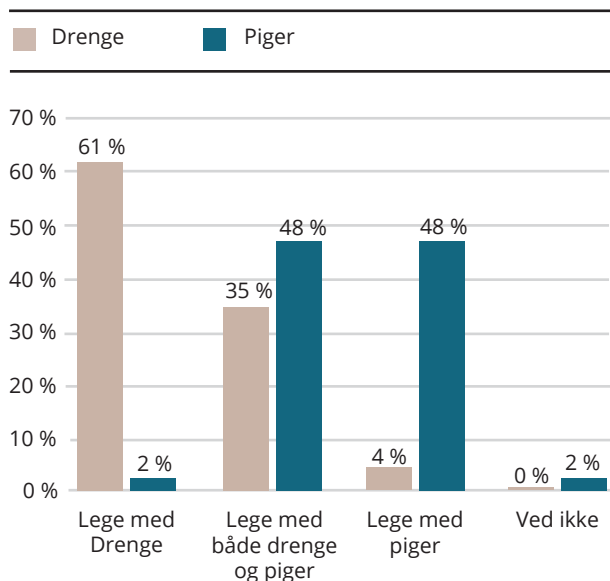
I interviewene fortæller børnene om forskellige lege, som er gode at lege, når man er alene, fx konstruktionslege som at bygge med LEGO eller Plus-Plus'er, eller at lege i sandkassen. Andre børn nævner at tegne eller at lege på legepladsen som favoritlege, når de leger alene. I en forskningsoversigt om børns leg i daginstitutioner indgår et amerikansk studie med børn i alderen 3-5 år, der viser, at de børn, der ofte leger konstruktionslege alene, typisk selv har valgt det, hvorimod de børn, der leger fantasi-lege alene, typisk gør det, fordi de er blevet fravalgt af de andre børn.¹¹

Traditionelle kønsopfattelser påvirker børns leg og legefællesskaber

Vi kan ud fra interviewene udlede, at børnehavebørn i meget høj grad orienterer sig imod deres eget køn. Det kommer bl.a. til udtryk, når børnene som det første i hvert interview fortæller om deres venskaber. Her er det klare mønster, at både piger og drenge nævner venner af samme køn som dem selv.

At børn allerede i børnehavealderen orienterer sig efter køn og kønnede forestillinger er bekræftet i en lang række forskningsundersøgelser, og det ses også i spørgeskemaundersøgelsen (figur 2). Her svarer seks ud af ti drenge, at de foretrækker at lege med drenge, mens 35 pct. svarer, at de kan lide at lege med begge køn. Blandt pigerne er der lige mange – 48 pct. – der foretrækker at lege med piger eller med både drenge og piger. Meget få børn, hhv. 2 pct. af drengene og 4 pct. af pigerne, angiver, at de bedst kan lide at lege med en ven af det modsatte køn.

Figur 2: Hvilket køn foretrækker drenge og piger at lege med

Note: 480 besvarelser. Heraf 251 drenge og 229 piger. Grafen viser et kryds mellem spørgsmålene "Kan du bedst lide at lege med piger, med drenge eller med både piger og drenge?" og "Føler du dig som en dreng eller pige?". Børn, der har angivet ved ikke på spørgsmålet om køn, er frasortet.

I en nyere rapport fra Københavns Professionshøjskole udforsker en række forskere, hvordan køn spiller ind i børnehaven, bl.a. i forhold til børnenes relationer til hinanden. Rapporten viser, at børnehavebørn typisk leger med børn af samme køn, og at de ofte leger lege, der bygger på kønstraditionelle forståelser af drenge og pigers roller. Det kommer fx til udtryk ved, at piger ofte fremhæver leg med dukker, at lave mad eller rollelege som mor, far og børn, mens drenge typisk nævner lege som at spille fodbold, politi og røvere, at lege med Pokemon eller biler.¹²

De gennemførte interview med børnehavebørn i denne undersøgelse viser tilsvarende, at børns relationer og leg i høj grad er knyttet op på kønstraditionelle normer, og at børnene selv er med til at reproducere normer igennem legen.

Rollelegen 'mor, far og børn' er en af de lege, som er særligt populær blandt pigerne. Her fortæller My:

My: *Jeg leger med min ven Eva, som du også har talt med. Ja, og så leger jeg bare rigtig meget med min ven Elina, som du også har talt med.*

Interviewer: *Hvad kan I lide at lege sammen?*

My: *Vi kan godt lide at lege nogle forskellige lege, altså vi kan godt lide at lege mor, far, børn.*

'Mor, far og børn' er en leg, som inviterer til, at både drenge og piger kan lege med, da legen kan udvides med flere roller. Derfor hører vi også fra flere af de interviewede drenge, at de nogle gange leger mor, far og børn. Legen er dog samtidig et godt eksempel på, at børnenes leg tager udgangspunkt i traditionelle og kønsstereotype forståelser af køn, som børn bl.a. henter fra kulturelle referencer i deres omgivelser.¹³ Her fortæller 5-årige Villads og Rokas:

Interviewer: *Åh, det er også bare en megagod leg [mor, far og børn]. Den elsker jeg også at lege. Hvem er så moren, og hvem er faren?*

Villads: *Det ved vi ikke.*

Interviewer: *Nå, har du nogle gange været moren?*

Villads: *Nej.*

Interviewer: *Hvem er så moren?*

Rokas: *Det er pigerne.*

Interviewer: *Nå, det er pigerne. Okay, hvorfor egentlig det?*

Rokas: *Fordi drenge ikke kan lide at være piger.*

Interviewer: *Åh, drengene gider ikke at være piger. Nå, hvad kan drengene så være?*

Villads: *Mor... nej far. Eller storebror.*

Interviewer: *Hvad er det bedste at være, synes du?*

Villads: *Storebror.*

Interviewer: *Hvad laver man så, når man leger storebror i legen?*

Villads: *Så kan man lege, at man kommer i skole. (...)*

Interviewer: *Hvad så, hvis der ikke er nogen piger, der gider at være med til at lege, så der ikke er en mor? Hvad gør man så?*

Villads: *Så leger vi, at hun ikke er her.*

Interviewer: *Hvor er hun så?*

Villads: *Hun er på ferie.*

I et andet interview hører vi, at en gruppe piger gerne vil lege med drengene – men kun, når de leger kysseleg. Barbara fortæller, at "pigerne skal prøve at fange drengene, så man kan kysse dem." Da interviewer spørger, om de også nogle gange leger andre lege med drengene, ryster Barbara på hovedet. Det understreger, hvordan der i nogle børnefællesskaber er meget snævre rammer for, hvilke lege det er legitimt for drenge og piger at lege sammen.¹⁴

HVERDAGEN I BØRNEHAVEN ER FULD AF KØNNED E NORMER

Traditionelle forståelser af køn præger på mange forskellige måder børns hverdag i daginstitutionen. Forestillinger om køn kan bl.a. ses i institutionernes udvalg af legetøj og tilrettelæggelsen af rutinesituationer og aktiviteter. Forskning fremhæver også, at den måde, de voksne møder børnene på, i mange tilfælde er formet af kønnede normer og forventninger. Det kommer fx til udtryk i alt fra den måde, der gives omsorg eller anvisninger på, og til den måde, som børn tales til og om af personalet. Samtidig viser en række undersøgelser, at børn også selv er med til at skabe og reproducere forståelser af køn. Det gør de bl.a. igennem deres lege og de roller, der udgør legen, og når de fordeler sig i kønshomogene venskabsgrupper.¹⁵

Køn påvirker børns deltagelsesmuligheder i leg

Flere af børnene i undersøgelsen har erfaring med, at deres køn kan være en hindring for, at de kan deltage i en leg. Fx fortæller Skjold og Uffe, at de har prøvet at komme med i nogle af pigernes leg:

Skjold: *Vi vil helst lege med vores venner.*

Interviewer: *Leger I så aldrig med nogle andre?*

Skjold: *Pigerne vil ikke så meget lege med os, så vi kan ikke lege med dem.*

Interviewer: *Hvordan kan det være, at I ikke kan lege med dem?*

Skjold: *De gider ikke at lege med os.*

Uffe: *Nogle gange spørger jeg dem faktisk, men de gider ikke.*

Interviewer: *Nå, så spørger I?*

Skjold: *De gider ligesom bare ikke, de gider ligesom bare (...)*

Uffe: *Men det synes jeg er lidt fint nok.*

Uffe giver i interviewet udtryk for, at det er "fint nok", at de ikke må være med i pigernes leg. Men andre børn kan opleve, at det er mere svært at blive afvist i en leg, der ser sjov ud. Her fortæller Selina, at hun føler sig udenfor, når drengene siger nej til, at hun må lege med:

Interviewer: *Men har I prøvet fx det der med, at der er nogen, der leger en rigtig sjov leg, og så har I spurgt: "Må jeg godt være med i legen?"*

Selina: *Ja. Og så sagde de... Det var en eller anden gang, hvor de sagde: "Der må kun være drenge med". (...) Nogen gange så leger drengene altid sammen, og så spurgte jeg, om jeg måtte være med, for der er to af drengene, der er min ven, Alex og Georg. Og så legede de sammen, og så sagde Kalle: "Der må kun være drenge med".*

Interviewer: *Okay. Og hvordan fik du det så?*

Selina: *Så følte jeg mig udenfor.*

Når børnene afgrænser deres venskaber og leg efter køn, kan det ifølge rapporten fra Københavns Professionshøjskole ses som udtryk for, at

børnene skaber et gruppetilhør og et særligt fællesskab, der adskiller sig fra andre fællesskaber. Køn er nemlig en identitetsmarkør, som er let at afkode, og derfor fungerer køn som en oplagt markering af et særligt socialt fællesskab. På den måde bruger børnene altså køn til at skabe et fælles 'vi', som ikke er tilgængeligt for alle.¹⁶

Undersøgelser viser, at også det pædagogiske personale på forskellige måder reproducerer normer for køn i hverdagen.¹⁷ Litteraturen fremhæver bl.a., at personalets måde at organisere og inddele børn i spisegrupper og legegrupper ofte sker med udgangspunkt i kategorierne køn (eller alder), og at det kan udfordre muligheden for, at børnene udvikler tværkønnede venskaber. Måden at organisere børns leg efter køn bygger bl.a. på indgroede forståelser af, at drenge har godt af at bevæge sig udenfor, mens piger skal lave stillesiddende aktiviteter. Det ser vi i eksemplet her:

- Ida:** (...) Og så skal drengene udenfor, og pigerne skal indenfor.
- Interviewer:** Okay. Hvem er det, der bestemmer det?
- Ida:** Det gør Lone og Marianne [navn på voksne]
- Interviewer:** Og hvad laver pigerne så, når I skal være indenfor?
- Ida:** Så laver vi perler og leger i puderum.

Selvom interviewene bekræfter, at børns leg og relationer i høj grad er præget af traditionelle kønsforståelser, er der også eksempler på det modsatte. Der er børn, der fortæller om gode venner af det modsatte køn, ligesom mange børn fremhæver, at de nyder at deltage i lege, der er mindre kønnede, fx at være på legepladsen eller at lege fangeleg. Børnenes svar på spørgsmålet om, hvilket køn de foretrækker at lege med, viser samtidig, at en del børn skeler mindre til kønnet på deres venner.

DEL 2

INKLUSION OG EKSKLUSION I BØRNEHAVENS FÆLLESSKABER

DEL 2 Inklusion og eksklusion i børnehavens fællesskaber

"HVIS MAN RIGTIG GODT VIL VÆRE MED, SÅ ER DET IKKE SÅ SØDT, NÅR MAN SIGER NEJ"

I børnehavens små og store fællesskaber øver børn sig på at indtage forskellige roller og positioner, og de gør sig erfaringer med at bestemme, at stå udenfor, at blive inkluderet og at opleve modstand og konflikter. 56 pct. af børnene svarer, at de har prøvet ikke at have nogen at lege med i børnehaven. Lige så mange har oplevet, at de ikke måtte være med i en leg – og halvdelen af børnene har afvist andre børn, der ville deltage i deres leg.

Leg er en stor og vigtig del af børns hverdag i børnehaven. Det er igennem legen og det sociale samspil med andre børn og voksne, at børn udforsker, hvem de er, og hvad de kan lide. De øver sig igennem legen også på at forstå andres perspektiver, kommunikere, forhandle og nå til enighed, og derfor er legen helt afgørende for børns sociale og kognitive udvikling.¹⁸

Børn forhandler om legen og legedeltagelsen

Det er vigtigt for børn at føle tilhør og at opleve, at de er en del af et fællesskab. Børn mærker

ligesom voksne, hvilke stemninger der er i det sociale rum, og hvordan både børn og voksne har det med hinanden. Fx fortæller Kaya i et interview, hvordan hun har det med at være i børnehaven: "Jeg kan bare lide, at alle har det godt". Samtidig er det vigtigt for alle børn at opleve, at de er vellidte og betydningsfulde for andre. Det kan de fx opleve, når andre børn gerne vil lege med dem. Viggo på 5 år fortæller i et interview, at han får "gladfølelsen", når de andre børn i børnehaven gerne vil lege med ham. Omvendt bliver han "helt vildt ked af det", når han ikke har nogen at lege med.

Børn oplever nogle gange, at de kan bestemme, hvem de vil lege med, eller hvad de vil lege, og dermed opnå medbestemmelse i legefællesskabet. Andre gange er de henvist til at følge med strømmen og afvente andres beslutninger og retning. I spørgeskemaundersøgelsen svarer 84 pct. af børnene ja til, at de har prøvet at bestemme, hvem de ville lege med i børnehaven.

Legen er dog i høj grad til forhandling; derfor kan børnene ikke altid regne med, at de kan bestemme det hele. Her fortæller Malthe:

Interviewer: *Må du altid selv bestemme, hvornår du vil lege med dem? [navn på venner]*

Malthe: *Malthe: Ja, så siger de flest gange ja.*

Interviewer: *Så hvordan spørger du?*

Malthe: *Jeg spørger, "må jeg være med?", og så siger de ja.*

Interviewer: *Og hvordan er det, at de siger ja?*

Malthe: *Sjovt.*

Interviewer: *Det er sjovt. Og har du også prøvet, at de sagde nej?*

Malthe: *Ja (...) Så var jeg lidt sådan der [peger på følelseskort]*

Interviewer: *Sådan lidt ... Er det lidt bange?*

Malthe: *Nej, så var jeg lidt sådan ked af det. Så var jeg lidt lillebitte ked af det.*

Interviewer: *Sådan en lillesmule ked af det? Og hvad gjorde du så?*

Malthe: *Så fandt jeg Laurits, som der ikke måtte være med, så legede jeg sammen med ham, der var sjovt.*

Forskning viser, at leg og legedeltagelse er en kompleks social proces.¹⁹ Når børn forhandler om leg, er der en række forhold, de skal blive enige om. Det handler først og fremmest om det relationelle, dvs. at de skal blive enige om, at de skal lege sammen, og hvem der skal deltage i legen. Men børn forhandler også om indholdet i legen, dvs. hvilken leg der skal leges og evt. med hvilke legesager, og hvor legen skal foregå. I forhandlingssituationer trækker børnene både på verbale og nonverbale strategier. Når børnene forhandler nonverbalt, imiterer, kopierer eller genskaber de varianter af andres bevægelser.²⁰ I interviewene er der flere eksempler på, hvor-

dan børnehavebørn konkret forhandler om leg i hverdagen. Her fortæller Alberte på 4 år og Harald på 5 år:

Alberte: *"...[bliver] mega glad, når man leger med andre, og så kan man også lege noget af det, som den anden kan lide at lege".*

Harald: *"Nej, men vi skiftes med at bestemme, og vi aftaler også noget sammen. Det gør vi mest alle sammen."*

Nogle børn giver udtryk for, at de ofte oplever, at det er andre børn i børnehaven, der bestemmer. Fx udtaler Alex: "men det er Kalle, der egentlig bestemmer mest af legene. Det er irriterende." Citatet understreger, hvordan børns leg også handler om magt og børnenes interne sociale positioner.²¹ Forskning peger på, at magtrelationer påvirker børns oplevelse af at høre til i legefællesskabet – men at børn ikke altid er bevidste om deres rolle eller position i legen, eller hvordan de bruger magt i en leg.²²

Et barn, der over længere tid oplever at stå på kanten af legefællesskaberne, får færre legeerfaringer end andre børn, dvs. at barnet tilegner sig mindre viden og opøver færre kompetencer til at lege. Og det kan gå ud over barnets muligheder for at deltage i leg.²³ Ifølge et norsk observationsstudie hænger børns muligheder for at forhandle om deltagelse i legen også sammen med, hvor tæt et venskab barnet har til de andre børn, der er med i legen, hvem der var med, da legen startede, hvor gammel børnene er, og hvor længe de har gået i institutionen.²⁴

Her viser et eksempel fra et af interviewene, hvordan alder kan give en styrket social position og magt til at bestemme i legen. Harald og Walther er begge 5 år, mens den dreng, de fortæller om, er 6 år:

Harald: *Nogle gange laver vi holdene fra fodboldbanen, og nogle gange laver vi ikke engang fair hold. (...) Nogle gange er det de gode mod de lidt dårlige.*

Interviewer: *Hvem laver holdene så?*

Harald: *Det plejer at være Kåre.*

Interviewer: *Hvem er Kåre?*

Walther: *Det er en af vores gode venner. Han er seks år gammel.*

Interviewer: *Så det er en af børnene, der laver holdene?*

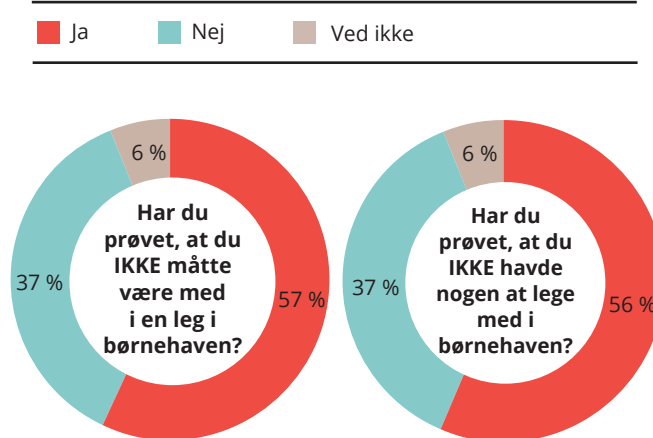
Harald: *Ja, og han vil altid være på hold med de gode. (...)*

Børn afviser hinanden i leg – og bliver selv afvist

I en forskningsoversigt om børns leg understreger forfatterne, at "børns leg i daginstitutioner producerer både fællesskab og venskaber, men også marginalisering."²⁵ Spørgeskemaundersøgelsen bekræfter, at skønt de fleste børn har venner, har mange også erfaring med uvenskab og konflikter.

Fx har 57 pct. af børnene prøvet at blive afvist af andre børn. Og lige så mange, 56 pct., svarer, at de har prøvet ikke at have nogen at lege med i børnehaven (figur 3).

Figur 3: Andelen af børn, der har oplevet at blive afvist i en leg og andelen af børn, der har prøvet ikke at have nogen at lege med i børnehaven

Note: 489 besvarelser på spørgsmålet "Har du prøvet, at du IKKE måtte være med i en leg i børnehaven?" og 490 besvarelser på spørgsmålet "Har du prøvet, at du IKKE havde nogen at lege med i børnehaven?"

Interviewene viser, at det kan vække meget forskellige følelser i børn, når de oplever at stå udenfor børnehavens legefællesskaber. Flere børn giver tydeligt udtryk for, at de bliver ked af det eller vrede, når de ikke må være med i en leg. Fx viser 6-årige Elva sine følelser ved at pege på et følelseskort²⁶, mens hun fortæller, at hun blev "rasende", sidste gang hun oplevede ikke at have nogen at lege med. Barbara fortæller i et andet interview, at hun bliver ked af det:

Barbara: *Det er, fordi at nogen gider ikke at lege med mig nu i gangen. Og så bliver jeg lidt ensom og ked af det.*

Nogle børn kan også føle sig forkerte, når de har været væk fra legefællesskaberne i en kortere eller længere periode. Her fortæller Erika, hvordan det var at komme tilbage til børnehaven efter en ferie:

Erika: *Ja, det er fordi, jeg har boet på Bali, og så da jeg kom hjem, havde jeg slet ikke nogen at lege med, fordi alle var så godt i gang med en leg, og så var det, jeg blev helt genert. Så ville jeg hellere bare hjem og lege, og tegne og lege alene.*

En del børn giver i interviewene udtryk for, at det er kedeligt, eller at de keder sig, når de andre siger nej til at lege med dem. For så er man måske nødt til at lege alene. Andre børn lader til at tage det mindre tungt, hvis de bliver afvist. For når man får et nej hos nogle, kan man få et ja hos nogle andre, ligesom Ejgil fortæller her:

Interviewer: *Sig mig, Ejgil, havde du også prøvet, at du ikke havde nogen at lege med?*

Ejgil: *Ja*

Interviewer: *Kan du prøve fortælle, hvad der skete?*

Ejgil: *Jeg fandt bare en anden en.*

At børn reagerer forskelligt på oplevelser med at stå udenfor børnehavens legefællesskaber kan handle om de konkrete oplevelser og erfaringer, barnet har haft, og hvad der udspillede sig i situationen. Interviewene peger bl.a. på, at det har betydning, hvem barnet blev afvist af, fx om det var en rigtig god ven. Barnets egen position i børnefællesskaberne, og hvilke muligheder barnet havde for hurtigt at finde en anden at lege med, ser også ud til at spille ind på barnets forståelse af oplevelsen. Endelig viser empirien også, at det er forskelligt, om børnene oplevede at få hjælp i situationen – og at det i høj grad præger børnenes syn på oplevelsen.

Man må godt sige nej – nogle gange

Børn kan nogle gange ønske at beskytte en god leg ved at lukke den for andre børn. Det kom-

mer til udtryk ved, at børn afviser andre børn, der vil være med i deres leg. I spørgeskemaundersøgelsen svarer halvdelen af børnene (50 pct.), at de har prøvet at sige nej til, at nogle andre måtte være med i deres leg.

Men er det egentlig okay nogle gange at afvise og udelukke andre børn fra en god leg? Når vi spørger børnene selv, får vi mange forskellige svar. Mens nogle børn svarer ja, svarer andre klart nej. Og andre igen synes at skifte mening eller at være i tvivl. Det giver indtryk af, at de kulturelle praksisser og sociale normer i børnehaverne er meget forskellige. Her er det fx 5-årige Mille, der fortæller, at de voksne reagerer forskelligt, hvis børnene afviser andre i deres leg:

Interviewer: *Må man godt sige nej til andre, når man har en leg?*

Mille: *Ja ... Der er også nogle af de voksne, der siger, at det er sådan ikke okay, og så at de er sådan, at det er okay. Og så leger de faktisk meget fint.*

Interviewer: *Okay, så nogle gange siger de voksne, at det ikke er okay, og så leger I faktisk meget fint alligevel. Selvom den person kommer ind i legen. Er det rigtigt forstået?*

Mille: *Ja.*

Interviewer: *Okay. Ved I, hvornår I må sige nej? Og hvornår I ikke må sige nej?*

Mille: *Nej. Det er bare lidt forskelligt.*

Citatet fra Mille understreger en pointe, som vi ser på tværs af interviewene: at børn ikke altid er klar over, eller forstår at omsætte, hvilke regler der gælder for at inkludere andre børn i legefællesskabet. Når reglerne er

forskellige eller utydelige og fx varierer mellem de voksne, kan det være svært for børn at vide, hvordan de skal forholde sig i fællesskaberne. Det ser vi også i dette eksempel, hvor Bille fortæller, at man altid må sige nej. Men efterfølgende udtaler, at "alle må være med i ens leg":

Interviewer: *Er det egentlig okay at sige nej, hvis der er nogen, der spørger, om de gerne må være med i ens leg? ... Hvad synes I, må man gerne sige nej?*

Bille: *Ja. Det må man altid.*

Interviewer: *Det må man altid, ja.*

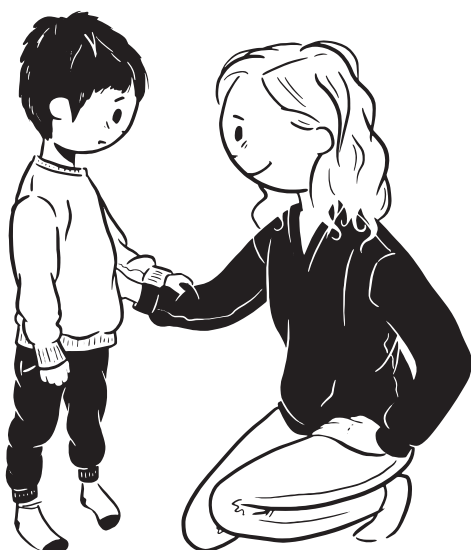
Bille: *Men alle må være med i ens leg.*

Interviewer: *Alle må være med, okay. Er det noget, de voksne siger?*

Bille: *Ja.*

De fleste børn i undersøgelsen er dog enige om, at man kan søge hjælp hos de voksne, hvis man får nej til at deltage i en leg. Noah fortæller:

Noah: *Hvis man siger nej, så skal man sige det til en voksen. Fordi hvis man rigtig godt vil være med, så er det ikke så sødt, når man siger nej, men rigtig godt vil være med.*

Interviewene viser dog samtidig, at de voksne har forskellige måder at håndtere situationer, hvor børn er blevet afvist eller udelukket fra en leg. Flere børn giver udtryk for, at de voksne ofte tyer til verbale formaninger om, at alle må være med i legen. Her er det Sol:

Interviewer: *Hvad gør man, hvis de andre børn siger nej?*

Sol: *Siger det til en voksen.*

Interviewer: *Hvad kan den voksne så gøre?*

Nynne: *Øhm ...*

Sol: *Så siger den voksne, at man godt må være med alligevel.*

Andre børn oplever, at de voksne ikke kun kommer med verbale opfordringer, men mere direkte går ind og bestemmer og fordeler deltagelse i en leg, fx når et barn ikke har nogen at lege med. Her forklarer Selma:

Selma: *Det er, fordi hvis man slet ikke har nogen at lege med, og alle siger nej, så skal man sige det til en voksen, og så bestemmer de voksne, hvem de skal lege med.*

"Må jeg være med i legen?"

"Må jeg være med?" og afarter af det spørgsmål går igen, når børn i 4-6-årsalderen sætter ord på, hvordan man bliver en del af en leg. Her er det Olivia på 6 år, der bliver spurgt, hvordan hun kommer i gang med at lege med sin ven:

Olivia: *Vi spørger hinanden, om vi må være med i en leg.*

Interviewer: *Ja. Hvordan spørger du, hvis du gerne vil lave noget med Gry?*

Olivia: *Så spørger jeg, "må jeg gerne være med i legen?"*

Udover at spørge direkte giver mange af børnene også udtryk for, at det at komme med i leg er noget, de klarer på egen hånd. Her er det Elin, der fortæller, hvad hun gjorde sidste gang, hun gerne ville finde nogen at lege med:

Elin: *Jeg klarede bare det selv. (...) Så spurgte jeg bare nogen.*

Interviewer: *Hvad sagde du?*

Elin: *"Vil I gerne lege med mig?"*

Interviewer: *Men hvad skete der så?*

Elin: *Så kom de bare og legede med mig.*

Både forskning og undersøgelser af børns leg har vist, at det ikke altid er det mest virksomme, når børn spørger direkte, om de gerne må være med i en leg. Det åbner nemlig også for en afvisning.²⁷ I stedet for at spørge kan børn med fordel observere legen for derefter at foreslå eller indtage en rolle eller funktion i legen.²⁸ De voksne spiller ifølge forskning i leg også en vigtig rolle i at sikre børns deltagelse i legefællesskaberne, bl.a. ved at hjælpe med at udvide rollerne i legen eller ved at gøre barnet attraktivt som legekammerat. I rapportens del 3 uddyber vi de voksnes betydning for børns fællesskaber og leg.

Udsathed kan også opstå i relation til børnefællesskabet

Hvis et barn systematisk og over en længere periode oplever at blive holdt udenfor eller sjældent føler, at det har en plads og hører til i fællesskabet, kan barnet stå i en udsat social position. Og det kan få indflydelse på barnets trivsel, udvikling og læring. Som en del af arbejdet med den pædagogiske læreplan er det derfor et krav, at alle dagtilbud forholder sig til, hvordan det pædagogiske læringsmiljø organiseres og tilrettelægges, så det også tilgodeser og understøtter børn i udsatte positioner.²⁹

Et barn kan befinde sig i en udsat position i kraft af individuelle eller sociale forhold ved barnet selv eller barnets familie (fx funktionsnedsættelser, sprogveskigheder eller dårlig økonomi), men også grundet forhold ved det omgivende miljø og barnets relationer i dagtilbuddet (fx dynamikken i børnegruppen). Dog peger undersøgelser på, at netop barnets position i fællesskabet kan være sværere for personalet at få øje på. Det kan skyldes, at personalet i mindre omfang er bevidst om de omgivende forholds betydning.³⁰ Men det kan ifølge ph.d. Crisrina Munck også skyldes, at organisering og travlhed i hverdagen kan udfordre personalets mulighed for at arbejde med børnefællesskaberne og at hjælpe de børn, der står på kanten af fællesskabet (se boks på side 41).

I interviewene finder vi enkelte eksempler på de udelukkelsesmekanismer, der kan opstå i et børnemiljø. Her er det 5-årige Vitus, der fortæller om oplevelser med gentagne gange at afvise en anden dreng i børnehaven ved bl.a. at ignorere ham:

Interviewer: *Har du også prøvet at sige nej til nogen, der gerne vil være med i din leg?*

Vitus: *Ja, fordi Gabriel siger vi altid nej til. Fordi han går altid efter os. Hvis vi går et sted hen, så går han bare efter os. Lige meget, hvor vi går hen, så går han efter os.*

Interviewer: *Hvad synes du om det, Vitus?*

Vitus: *Det er ikke sjovt. (...) Han snakker hele tiden til os. Hele tiden, når vi ikke siger noget til ham, men han siger bare noget til os, selvom vi ikke siger noget til ham.*

Citatet illustrerer, at eksklusionsprocesser i børnehavens legefællesskaber langt fra altid er åbenlyse. Nogle gange er børns udelukkelse af andre "tavs", fordi den foregår på mere subtile måder, fx ved at børnene usynliggør og behandler enkelte børn som luft. Og så kan det være vanskeligt for de voksne at få øje på, hvad der sker.³¹ Det kræver generelt både tid og faglighed, hvis voksne skal kunne få øje på eksklusionsprocesser i små børns fællesskaber. Fx skal de voksne kunne vurdere, om der er tale om enkeltstående og almindelige afvisninger, som når et barn i løbet af en dag bliver afvist af et andet barn, eller om der er tale om børn, der oplever en mere systematisk og gennemgående udelukkelse.³²

DAGTILBUDSFORSKER: TIDSPRES OG STRUKTURELLE KRAV KAN GØRE DET SVÆRT AT ARBEJDE MED UDSATHED

Cristina Munck er ph.d. og docent ved Københavns Professionshøjskole og forsker i børns hverdagsliv i daginstitutioner.

"Udsathed er et socialt og relationelt fænomen, der opstår i mødet mellem barnet og de sociale strukturer og normer, det møder i dagtilbuddet. Det betyder, at udsathed kan opstå i mødet med børnefællesskaberne, når et barn har svært ved at få adgang til at deltage i og bidrage til det fælles hverdagsliv. Når børn befinder sig i udsatte positioner, er det nødvendigt at forstå og undersøge disse positioner som noget, der knytter sig til de betingelser for at deltage, der skabes i dagtilbuddet.

Når pædagogernes faglige råderum er begrænset – fx på grund af tidspres, strukturelle krav eller mangel på uddannede kolleger – kan de have svært ved at arbejde med børns deltagelsesmuligheder i børnefællesskaberne. Hvis pædagogerne ikke har tid eller mulighed for at observere og forstå konflikter fra børnenes eget perspektiv, kan de have svært ved at give børnene den nødvendige støtte. Det betyder, at de børn, der har svært ved at navigere i fællesskabet, risikerer at blive ekskluderet og betragtet som "problembørn". De sociale udfordringer, børnene står i, bliver på den måde ikke forstået som en del af fællesskabets kompleksitet og dynamik."

DEL 3

DE VOKSNES BETYDNING FOR BØRNS LEGEFÆLLESSKABER

DEL 3 De voksnes betydning for børns legefællesskaber

"SÅ SKÆNDES VI OM NOGET RET DUMT, OG SÅ SIGER EN AF BØRNENE PÅ ET TIDSPUNKT DET TIL EN VOKSEN"

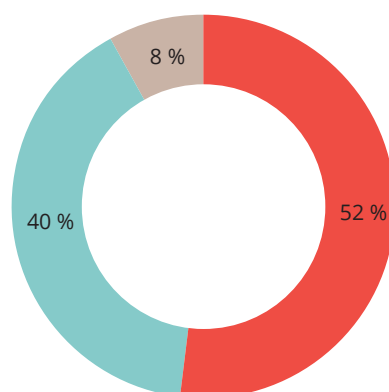
Voksnes deltagelse i leg kan være med til at sikre, at legen udvikler sig positivt for alle, og at flere børn får adgang til børnehavens legefællesskaber. Mange børn nyder at lege med de voksne, men ikke alle oplever, at de voksne har tid eller vil lege de lege, som børnene bedst kan lide. De voksne er også en vigtig støtte, når der opstår konflikter i legen, eller når et barn mangler nogen at lege med. Tre ud af fire børn i undersøgelsen har oplevet, at en voksen hjalp dem med at finde nogen at lege med.

Der findes mange former for leg, og de voksne i børnehaven kan spille en større eller mindre rolle i legene. Den frie leg, uden voksnes indblanding, er vigtig for børnenes udvikling. Men lige så vigtige er de lege, hvor de voksne leger med. Det er nemlig med til at styrke børnenes legekompetencer, engagement og muligheder for at deltage i forskellige legefællesskaber.³³

I spørgeskemaundersøgelsen svarer tre ud af fire børn (74 pct.), at der er en voksen i deres børnehave, som er god til at lege med børnene. Men kun omkring halvdelen (52 pct.) svarer ja til, at de nogle gange leger med en voksen i børnehaven (figur 4).

Figur 4: Andel af børn, der nogle gange leger med en voksen

■ Ja ■ Nej ■ Ved ikke

Note: 490 besvarelser på spørgsmålet "Leger du og dine venner nogle gange med en voksen i børnehaven?"

Interviewene tegner også et billede af, at børnene har forskellige erfaringer med at lege med de voksne. Mange børn giver udtryk for, at de nyder at lege med de voksne, men at nogle voksne leger mere end andre. Og der er også voksne i børnehaven, som børnene synes er særligt gode at lege med: "Vi legede nogle lege. Og Annika kom," siger Vitus, og Lauge fortsætter: "Hun er god til at lege. (...) Og Poul også." Her er det Oliver, der fortæller, at han godt kan lide at lege med Jan, som er en voksen i hans børnehave:

Interviewer: *Er der nogle voksne, der er gode til at være med i legen?*

Oliver: *Mhm.*

Interviewer: *Hvem er det?*

Oliver: *En der hedder Jan.*

Interviewer: *Hvad gør Jan, som du godt kan lide?*

Oliver: *Jeg kan godt lide, at han får giftige kager, og så bliver han til en Zombie.*

Men der er også børn i vores undersøgelse, som oplever, at de voksne ikke involverer sig i bør-

nenes leg: "De leger ligesom aldrig med," svarer Skjold fx, da interviewer spørger ham, hvad børnene i hans børnehave leger sammen med de voksne.

International forskning peger også på, at det er begrænset, hvor meget voksne i dagtilbud involverer sig i børns leg.³⁴ En af årsagerne til dette kan være, at de voksne gerne vil give børnene mulighed for at følge deres egne interesser.³⁵ En forklaring kan også være, at vi i Danmark ikke har tradition for, at voksne skal involvere sig i børns leg. Det kan ifølge flere forskere betyde, at en del voksne mener, at de ikke bør blande sig mere end højst nødvendigt i børnenes leg, fordi de betragter den som 'børnenes egen' og som et frirum for børnene. Grundantagelsen er, at legen ophører med at være leg, når voksne blander sig for meget. Derfor kan de voksne også have en idé om, at børn lærer og udvikler sig bedst i egen fri leg, og at den frie leg betyder voksenfri leg – og det har betydning for, om de voksne involverer sig i børns leg.³⁶

Man kan spørge de voksne, om de vil lege – men nogle gange skal de arbejde

En del børn giver udtryk for, at de inviterer de voksne i børnehaven til at lege ved at spørge dem, om de vil være med til at lege. Nogle børn fortæller, at de tit spørger de voksne, men at

VOKSNE TÆT PÅ BØRNEGRUPPEN ØGER BØRNS ENGAGEMENT I LEG

Forskning viser, at de voksnes fysiske tilstedeværelse og nærhed spiller en stor rolle for små børns engagement i legen. Når den voksne er fysisk tæt på børnenes leg, er der mere end tre gange større chance for, at børns engagement er højt, end hvis den voksne ikke er tæt på børnenes leg. Derudover medvirker de voksnes nærvær og involvering til at reducere ulighed i børnegruppen.³⁷

det er lidt forskelligt, om de voksne siger ja eller nej til at lege. Og hvis de siger ja, "så er det bare dejligt", men hvis de siger nej, "så er det ikke så sjovt," forklarer Noah.

Børnenes fortællinger bærer i høj grad præg af, at de først og fremmest leger med hinanden og deres venner i børnehaven. Derfor spurgte vi i interviewene direkte til, om de voksne også er med til at lege i børnehaven. Til det spørgsmål svarer Nynne på 5 år: "Nogle gange. Det er ret sjældent, de leger." Intervieweren spørger herefter, hvad de voksne laver, hvis de ikke leger med børnene, hvortil Nynne svarer: "De arbejder."

Også andre børn fortæller, at de voksne ikke leger med børnene, fordi de skal arbejde. Her er det 4-årige Alberte og Bella, som fortæller:

Alberte: *Det er mest bare sjovt at lege med de andre børn.*

Interviewer: *Hvordan kan det være? Hvorfor er det sjovest?*

Alberte: *Fordi de, at de voksne skal øh ...*

Bella: *Fordi at de voksne skal arbejde.*

Interviewer: *De skal arbejde? Okay. Så derfor er det sjovere at lege sammen med børnene. Hvad laver de voksne, når de arbejder?*

Bella: *De skriver, og de holder møde.*

Børnenes fortællinger tyder samlet på, at de voksne for det meste er tilgængelige for børnene. Erika siger fx: "Der er altid en voksen på stedet, men nogle gange går de lidt ud, men de kommer ind igen." Og Benedicte fortæller: "Nogle gange, hvis man keder sig, så kan de hjælpe én med at finde på en leg." Børnene kan

derfor altid "hente en voksen" eller "spørge de voksne". "Men nogle gange lytter de [voksne] ikke. Det er fordi, de skal snakke til nogen andre," forklarer Astrid.

En del af de børn, vi har talt med, giver altså udtryk for, at de voksne nok er til stede og tilgængelige, men i mindre grad deltager i børnenes leg. Dette billede bekræftes af en spørgeskemaundersøgelse blandt børnehavsbørn, som Børnerådet gennemførte i 2019. Her svarede de fleste af børnene (85 pct.), at de voksne i børnehaven bruger mest tid på at holde øje med børnene og at gå til møder og snakke med de andre voksne. En mindre andel (15 pct.) svarede, at de voksne mest leger eller hygger med børnene.³⁸

De voksne leger mange regellege

Da intervieweren spørger Selina, hvad de voksne for eksempel leger med børnene, svarer hun: "Gemmeleg. Og ikke så mange flere ting." Og den oplevelse er hun ikke alene om. I interviewene nævner børnene typisk forskellige regellege,³⁹ som de voksne leger sammen med børnene. Her er det Ebbe, Sander og Holger, som fortæller:

Interviewer: *Leger I nogle gange med de voksne hernede i børnehaven?*

Ebbe: *Ja, nogle gange leger vi badminton med dem.*

Sander: *Ja, nogle gange leger vi gemmeleg med dem. Og fangeleg og fodbold og hockey.*

Holger: *I hvert fald gemmeleg og hockey.*

Færre børn fortæller om, at de voksne deltager i rolle- og fantasilege. "Nogle gange leger vi ude i

sandkassen, så leger vi, at vi laver nogle sandkager. Så kommer de [voksne] ligesom på besøg," siger Mille fx i et interview. På samme måde fortæller Benedicte, at "nogle gange er de [voksne] også den, der gerne vil have mad på caféen. Og så spørger vi: "Vil du gerne have en lille kop kaffe?"" og Noah fortsætter: "Og nogle gange leger de sig syge, fordi så skal vi gøre dem raske igen, og det er ret sjovt."

Viggo, Kaya og Vilja fortæller her, at de godt kan lide at lege en særlig leg i sandkassen sammen med en voksen:

Viggo: *Lige før, da vi var udenfor, legede vi pandekager, det kan jeg godt lide.*

Interviewer: *Hvad er det for en leg?*

Viggo: *Det er, hvor man bager sandpandekager.*

Kaya: *Ja, til en der hedder Ulrik.*

Interviewer: *Så var den voksne også med i legen, Viggo?*

Viggo: *Ja.*

Vilja: *Han bor der i legen.*

Der kan være flere forklaringer på, at de voksne, ifølge børnenes fortællinger, i højere grad igangsætter og deltager i bestemte legetyper, som fx regellege. Ifølge legeforsker Helle Marie Skovbjerg vil de voksne ofte være tilbøjelige til at involvere sig i de typer af lege, som de selv foretrækker. Derfor kan der være bestemte typer leg, hvor de voksne er mindre deltagende.⁴⁰ Årsagen kan måske også være, at de voksne ikke nødvendigvis føler sig komfortable ved at indgå i alle børnenes lege.⁴¹ En undersø-

gelse fra Danmarks Evalueringsinstitut viser fx, at de voksne i halvdelen af landets kommunale børnehaver kun i nogen grad er opmærksomme på børnene, når de leger rolleleg, fx ved at hjælpe med at tage udklædningstøj på, mens de voksne i en mindre andel af børnehaverne (15 pct.) som regel ignorerer børnene i rollelegsområdet, undtagen når de ønsker at stoppe forstyrrende adfærd.⁴²

Vores undersøgelse peger på, at det måske også kan handle om, at de voksne mener, at det er lettere at inkludere mange børn i regellege, såsom gemmeleg og fangeleg. Netop det med at være mange med i legen fortæller Ingrid og Sebastian om:

Sebastian: *Og nogle gange er der nogle voksne, der leger med børnene, fordi så leger man med Tue. Han er en af de voksne, og nogle gange så leger han gemmeleg.*

Ingrid: *Nogle gange leger alle de voksne gemmeleg med alle børnene, så vil alle børnene være med.*

Interviewer: *Hvordan kan det være, tror I?*

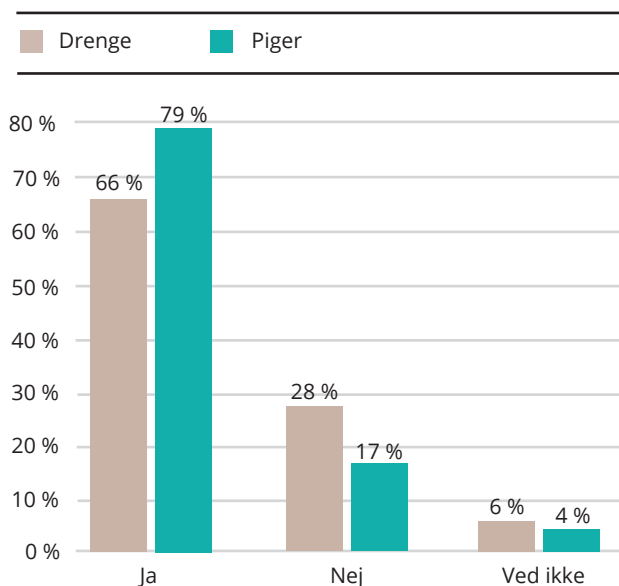
Ingrid: *De kan godt lide at lege med de voksne, og de kan godt lide at være sammen med de voksne, og det er også sjovt at lege gemmeleg.*

Børnenes fortællinger peger på, at de voksne har stor betydning for børnenes fælles leg. Når de voksne deltager i børnenes leg, kan de ligefrem fungere som 'magneter', der trækker flere børn ind i legen – og på den måde kan de voksne være med til at sikre, at flere børn bliver en del af et positivt legefællesskab.

De voksne kan hjælpe én ind i legen – nogle gange

Som beskrevet i del 2 har mange børn i undersøgelsen erfaringer med ikke at kunne finde nogen at lege med eller ikke at måtte være med i andre børns leg. Men ikke alle børn oplever, at de får hjælp af de voksne, når de har svært ved at blive en del af et legefællesskab: 72 pct. svarer ja til, at der nogle gange er en voksen, der hjælper dem med at finde nogen at lege med. Flere piger (79 pct.) end drenge (66 pct.) oplever, at de får hjælp (figur 5).

Figur 5: Andel af drenge og piger, der nogle gange får hjælp af en voksen til at finde nogen at lege med

Note: 271 besvarelser. Heraf 136 drenge og 135 piger. Grafen viser et kryds mellem spørgsmålene "Er der nogle gange en voksen, der hjælper dig med at finde nogen at lege med i børnehaven?" og "Føler du dig som en dreng eller pige?". Kun børn, der har svaret 'ja' til, at de har prøvet ikke at have nogen at lege med, er medtaget i figuren. Børn, der har svaret 'ved ikke' på spørgsmålet om køn, er frasortet.

En del børn giver i interviewene udtryk for, at de voksne kan hjælpe, og at de derfor "siger det til en voksen", hvis de ikke har nogen at lege med eller er blevet afvist af andre. Det er dog ikke alle børn, som synes at kunne forklare, hvordan

de voksne kan hjælpe. Her er det Kaya på 4 år, som fortæller, at hun har prøvet at blive afvist af andre:

Kaya: *Så sagde jeg det til voksen.*

Interviewer: *Hvad gjorde den voksne?*

Kaya: *De sagde ... Jeg ved ikke, hvad de sagde.*

Interviewer: *Hvad ville du gerne have, de skulle gøre, hvis der var nogen, der sagde, at du ikke måtte være med?*

Kaya: *Så sagde jeg det bare til en voksen, og så ved jeg ikke mere.*

De børn, som sætter flere ord på deres oplevelser med at få de voksnes hjælp, fortæller bl.a., at de voksne kan hjælpe dem med at komme med i en leg ved "at spørge til nogen børn", som Birk siger. Her er det Erika på 6 år, som fortæller om at få de voksnes hjælp til at blive en del af et legefællesskab:

Erika: *Jeg spurgte om, om de ville hjælpe mig med at finde nogen at lege med. Jeg sagde, jeg ikke havde nogen at lege med, og så spurgte jeg, om de ville hjælpe mig med at finde nogen at lege med, og så sagde de ja, og så hjalp de.*

Interviewer: *Og hvordan hjalp de så?*

Erika: *De hjalp mig med at spørge nogen, om de havde lyst til at lege.*

Børnenes fortællinger peger dog på, at det er lidt forskelligt, om det virker at få de voksnes hjælp til "at spørge til nogen børn". Her fortæller Villads på 5 år:

Villads: *Så leder de [voksne] efter nogen [børn]. Sammen med én.*

Interviewer: *Ja. Hvordan gør de så?*

Villads: *De spørger dem. Så siger de ja.*

Interviewer: *Og så er man med i legen?*

Villads: *Ja.*

Interviewer: *Og hvad gør den voksne så?*

Villads: *Så går de tilbage til der, hvor de var.*

Omvendt fortæller Freja, at det ikke er givet, at de andre børn siger ja til at lukke flere ind i legen, bare fordi den voksne spørger:

Interviewer: *Hvad sagde børnene så, når den voksne spurgte?*

Freja: *Nogle gange ja, og så nogle gange nej.*

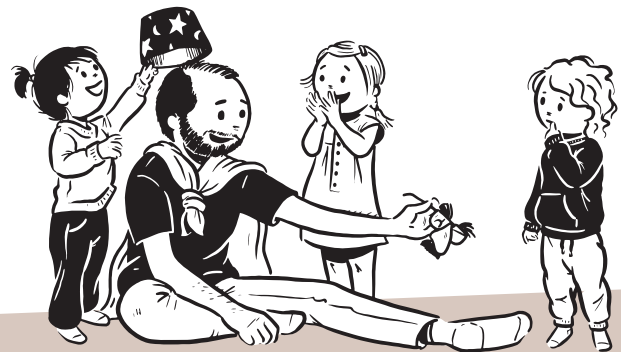
Interviewer: *Okay. Og hvad, hvis så de siger nej? Hvad så?*

Freja: *Så kan jeg lege med mig selv.*

Børn har brug for hjælp til at håndtere uenighed og konflikter

"Nogle gange skændes vi om nogle ting, vi har med [hjemmefra]. I går så græd Merle, fordi hun ikke måtte låne en kjole." Sådan fortæller 5-årige Sol i et interview, da hun bliver spurgt, hvad der sker, hvis man bliver uvenner. Og ligesom Sol fortæller mange af de børn, vi har talt med, at de indimellem bliver uvenner med nogen i børnehaven. I spørgeskemaundersøgelsen angiver seks ud af ti børn (59 pct.), at de har prøvet at blive uvenner med nogle af de andre børn i børnehaven.

Ifølge børnene kan konflikter og uvenskab opstå på flere måder. Mange børn fortæller, at konflikter opstår ved, at nogen slår hinanden, men uvenskab kan også opstå ved, at nogen driller eller bliver sure på hinanden på grund af noget legetøj, eller fordi børnene ikke kan blive enige i en leg. Hvis uenigheden bliver vanskelig for

NOGLE BØRN FÅR OFTERE HJÆLP AF DE VOKSNE

83 pct. af børnene i spørgeskemaundersøgelsen angiver, at de har en yndlingsvoksen. Flere piger (88 pct.) har en yndlingsvoksen sammenlignet med drenge (79 pct.). Blandt de børn, der har en yndlingsvoksen, er der en overvægt, som har oplevet, at en voksen har hjulpet dem med at finde nogen at lege med (75 pct.) sammenlignet med børn, der ikke har en yndlingsvoksen (56 pct.).

13 pct. af de børn i spørgeskemaundersøgelsen, der ikke har oplevelser med, at de voksne hjælper dem med at finde nogen at lege med, oplever heller ikke, at de voksne hjælper dem med at komme ind i en leg. Flere drenge end piger svarer nej til, at de får hjælp af de voksne til at komme med i en leg eller til at finde nogen at lege med.

børnene at håndtere, ser de sig gerne om efter en voksen.⁴³ Her fortæller Ida på 5 år om en uenighed i forbindelse med en leg på legepladsen:

- Ida:** *Fordi mig og Stine blev skrap. Jeg blev skrap på hende.*
- Interviewer:** *Hvad skete der så, da du blev skrap på hende?*
- Ida:** *Og hende blev skrap på mig. Fordi den der rulletop på legepladsen udenfor, hun sagde, at det er sådan, men det er ikke sådan. Man skal gå, og man skal hoppe på den, og så skal man dreje.*
- Interviewer:** *Ja. Blev I så lidt uvenner over, hvordan man skulle gøre, eller hvad?*
- Ida:** *Ja. Og så gik hun. Så blev jeg ... Så blev jeg ... ked af det.*
- Interviewer:** *Var der en voksen, der kunne hjælpe jer så?*
- Ida:** *Nej. Fordi alle voksne skulle til pause. Og så ikke nogen voksen så det.*
- Interviewer:** *Hvad gjorde du så?*
- Ida:** *Så gik jeg ... Og så gik jeg på trappen.*
- Interviewer:** *Så gik du over på trappen? Sad du så bare der?*
- Ida:** *Ja, og så snakkede vi. Jeg snakkede selv.*
- Interviewer:** *Okay. Blev I så gode venner igen?*
- Ida:** *Nej.*

Uenighed og konflikter er en helt naturlig del af livet i børnehaven. Og selv om konflikter kan være besværlige og tidskrævende, skal de ikke for enhver pris undgås. Konflikter kan nemlig give børn mulighed for at udvikle sig, fordi de gør børn bevidste om deres egne og andres intentioner, følelser og ønsker. Men det kræver, at de voksne er tæt på børnenes leg og støtter børnene i de situationer, hvor de ikke selv formår at løse konflikten eller blive enige om legen.⁴⁴ Dog viser international forskning, at mange voksne enten er helt fraværende eller kun forholder sig observerende, når børn leger udendørs.⁴⁵

Vores undersøgelse viser da også, at ikke alle børn oplever at få hjælp af de voksne, når der opstår konflikter: 14 pct. af de børn, der har prøvet at blive uvenner med nogle af de andre børn i børnehaven, svarer nej til, at de har prøvet at få hjælp af en voksen. Ifølge dagtilbudsforsker Cristtina Munck kan det bl.a. skyldes, at voksne i dagtilbud har forskellige syn på børn og deres fællesskabelse. Hvis de voksne opfatter børns fællesskabelse som noget, der foregår 'frit' og væk fra de voksne, stiller de sig gerne på afstand af børnene for ikke at 'forstyrre' deres leg og fællesskabelse. I praksis kan det dog betyde, at de voksne ikke opdager børnenes konflikter, og at børnene ikke får den hjælp, de har brug for.⁴⁶

Når man skændes, stopper de voksne nogle gange legen

Da interviewereren spørger, hvad der sker, når man bliver uvenner, svarer Barbara: "Så skændes vi om noget ret dumt, og så siger en af børnene på et tidspunkt det til en voksen." Det er gennemgående, at børnene fortæller, at de voksne kan gøre flere forskellige ting for at hjælpe, når nogen bliver uvenner i børnehaven. De kan fx trøste og give et kram og snakke med børnene om, hvad der er sket, eller de kan hjælpe med at sige "stop", hvis et barn gør noget, man ikke bryder sig om.

Men de voksne kan også blive sure på de børn, der har gjort noget, de ikke må, eller som "slår én eller skubber én," forklarer Walther. Også Asger fortæller om en voksen i hans børnehaven, som bliver sur, hvis nogle af børnene slår hinanden: "Hun siger: 'I MÅ IKKE SLÅ', vildt højt," forklarer han. Børn kan også tolke de voksnes anvisninger forskelligt. Det gælder fx Sakina og Ida:

- Interviewer:** *Er der nogle af de andre børn, der slår?*
- Sakina:** *Ja.*
- Ida:** *Ja, det er Alba. Og Hassan.*
- Interviewer:** *Hvad synes I om det?*
- Sakina:** *Ikke fint. Vi gik over til en voksen, vi slog dem ikke tilbage.*
- Interviewer:** *Nej.*
- Ida:** *Og så sagde Bente, at vi skulle slå dem tilbage. Fordi når de har slået, så skal vi slå tilbage. Er det ikke rigtigt?*
- Sakina:** *Men man skal ikke slå tilbage, man skal gå over til en voksen hurtigt, man skal løbe.*
- Ida:** *Nej. Så skal man slå tilbage. Hvis Hassan har slået, så skal man slå tilbage.*
- Interviewer:** *Var det en voksen, der sagde, at du skulle det?*
- Ida:** *Ja. Det sagde Bente.*

Når børn bliver uvenner, fortæller flere, at de voksne nogle gange reagerer ved at sige til børnene, at de ikke må lege sammen længere. Men ifølge Noah og Benedicte kan det være lidt forskelligt, hvornår de voksne håndterer børnenes konflikter på den måde:

- Noah:** *Så må man ikke lege sammen mere.*
- Benedicte:** *Jo, man må gerne lege sammen, man SKAL lege sammen. (...) Lone siger, at man skal sætte sig på bænken, og så skal man snakke sammen om, hvad man gerne vil lege sammen.*
- Noah:** *Hvis man er blevet rigtig, rigtig, rigtig uvenner, og de voksne siger, at man ikke må lege sammen mere, så skal man finde en anden én. (...)*
- Interviewer:** *Hvad synes du om det, Noah, at de voksne siger, at nu må I ikke lege sammen mere?*
- Noah:** *Jeg synes, det er lidt ærgerligt, fordi så er det sådan, at hvis man er rigtig god ven med, og så bliver man lige pludselig uvenner. Men jeg bliver ikke så tit uvenner med min gode ven Petra, fordi hun er min bedste ven, men nogle gange bliver vi uvenner, og så prøver vi sådan at blive gode venner igen og snakke lidt med hinanden og aftale noget, og så bliver vi gode venner igen.*

I et andet interview fortæller Lucca, at hun ikke synes om at få at vide, at man ikke længere må lege sammen, når der er opstået konflikter:

- Lucca:** *Nogle gange, når Niels han niver mig, og så bliver jeg rigtig ked af det, og så siger jeg det til voksen, og når hun har sagt det, så begynder han bare at blive ved med at nive mig. Og så siger jeg det igen, og så siger hun [den voksne]: "Nu skal du ikke lege derinde," rigtigt skrap. (...) Det synes jeg faktisk er lidt ærgerligt, fordi vi var ved at lege en rigtig god leg.*

Da interviewereren spørger Lucca, hvad hun godt kunne have tænkt sig, at de voksne gjorde i stedet for at skille de to børn ad, får det børnene til at tænke over, hvad der egentlig skete i konflikten:

- Lucca:** *Jeg kunne godt have tænkt mig ...*
- My:** *... at de måske bare sagde stop til ham.*
- Lucca:** *Ja.*
- My:** *Men hvorfor blev Niels så ved?*
- Lucca:** *Det ved jeg faktisk ikke.*

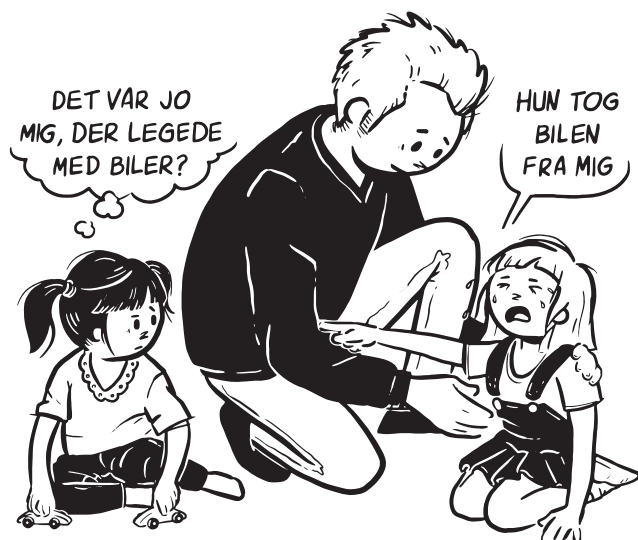
Flere af børnenes fortællinger peger på, at de indimellem kan have svært ved at forstå, hvad der egentlig sker, når der opstår konflikter i forbindelse med en god leg. Og børnene oplever ikke altid, at de voksne hjælper dem til at forstå, hvad der skete eller hvilke følelser, intentioner og ønsker, de hver især havde i situationen. Til spørgsmålet om, hvad de voksne gør, hvis man bliver uvenner med nogen, svarer Mille fx: "Så siger de ligesom: 'Ej, kunne I ikke hellere tage at lege sammen' eller et eller andet." De fleste børn giver netop udtryk for, at de har mest lyst til, at

legen skal fortsætte, men at de voksne nogle gange kommer til at lukke helt ned for legen i et forsøg på at håndtere konflikten.

De voksne spiller altså en vigtig rolle i at hjælpe børn videre efter en konflikt. Men nogle børn giver også udtryk for, at de voksne ikke altid kan hjælpe. Her er det Asger og Bahar, som fortæller:

- Interviewer:** *Hvis nu legen er gået i stå, fordi den ene har slået den anden i hovedet, hvad kan den voksne så gøre for, at legen kan blive god igen?*
- Asger:** *Det virker ikke.*
- Interviewer:** *Virker det ikke?*
- Asger:** *Nej, man kan ikke bare starte legen.*
- Interviewer:** *Kan den voksne slet ikke gøre noget for at starte legen igen?*
- Asger og Bahar:** *[Børnene ryster på hovedet]*
- Interviewer:** *Kan børnene så gøre noget?*
- Asger:** *Nej.*

Vi kan på baggrund af denne undersøgelse ikke udlede, om nogle voksne i mindre grad involverer sig eller deltager i børns leg i børnehaven, eller om børnene blot har svært ved at svare på spørgsmål og fortælle om, *hvordan* de voksne er med til at lege. På samme måde ved vi heller ikke, om det børnene fortæller betyder, at de voksne ikke altid hjælper, når der fx opstår konflikter blandt børnene. Eller om det nærmere handler om, at børnene i mindre grad har blik for, *hvordan* de voksne hjælper, fordi børnene kan have svært ved at forstå eller omsætte, hvad det 'at få hjælp' betyder.

Drilleri og utryghed i fællesskaberne

To ud af tre børn (66 pct.) angiver i spørge-skemaundersøgelsen, at de har prøvet at blive drillet i børnehaven, så de blev kede af det. Og af de børn svarer ni ud af ti (90 pct.), at de har prøvet at få hjælp af en voksen, når de bliver drillet. Blandt børn, der har en yndlingsvoksen i børnehaven, angiver flere, at de får hjælp ved konflikter eller drilleri.⁴⁷

I interviewene fortæller enkelte børn også om drilleri i børnehaven. Om det at drille forklarer 5-årige Vigga: "At grine betyder, at man driller én. Man må ikke grine af én." Da interviewer spørger, hvorfor man ikke må grine af nogen i børnehaven, svarer Vigga igen: "Fordi det er at drille lidt." Til spørgsmålet, om der er nogle ting, der ikke er så rart ved at gå i børnehaven, svarer 4-årige Frida i samme interview: "Jeg synes, at det er, når de driller mig." Men det er generelt svært for børnene at fortælle i detaljer om det at blive drillet eller at få hjælp af de voksne. "Jeg prøvede det engang, hvor der var nogen, der drillede mig. (...) Jeg kan kun huske, at de driller mig," siger Frida.

I et andet interview bliver August og Victor, som begge er 4 år, spurgt, hvad man kan gøre, hvis der er nogen, der griner af én, hvortil de svarer:

August: *Man kan sige "stop", eller man kan sige det til voksen.*

Interviewer: *Ja, og hvad kan de voksne så gøre?*

Victor: *Så kan de hjælpe én.*

Interviewer: *Ja, hvordan kan de hjælpe én?*

August: *Det ved vi aldrig.*

Victor: *Det ved vi aldrig.*

Interviewer: *Er der egentlig nogen voksne her i børnehaven, der er gode til at hjælpe børnene?*

I kor: *Mark.*

Interviewer: *Kan I huske, hvad Mark har gjort, når han hjælper?*

I Kor: *Nej.*

Selv om børnene kan have svært ved at sætte ord på eller huske, hvad der er sket, når nogen har drillet, er det tydeligt, at ubehaget ved fx at blive grinet af kan fylde meget for det enkelte barn – særligt, når det sker igen og igen. Det kommer fx til udtryk i et interview med Erika på 6 år:

Erika: *Jeg har sagt til min mor, at Noa han driller mig hele tiden, og hun har også sagt, at jeg bare skal sige det, hvorfor han gør det, fordi jeg kan ikke få ham til at stoppe, og så siger jeg, at jeg bliver rigtig ked af det, og så bliver han bare ved. (...) Så bliver jeg nødt til at sige det til en voksen. Så siger jeg, at jeg har brug for hjælp. (...) Han gør det hver eneste dag, og jeg tror også, han kommer til at gøre det i dag, hvis han er her. (...) Jeg kan ikke helt huske. Jeg kan kun huske, at han grinede af mig i hvert fald.*

DEL 4

SAMLING - BØRNEHAVENS STORE FÆLLESSKAB

DEL 4 Samling - børnehavens store fællesskab

"MAN SKAL BARE SNAKKE OG SIDDE I RUNDKREDS OG SNAKKE"

Når de voksne samler alle børn til en fælles aktivitet, kan det både styrke børnefællesskabet og give børnene mulighed for at øve sig på færdigheder som at vente på tur, at tale foran andre og at lytte til hinanden. Langt de fleste børn i undersøgelsen har været med til samling i deres børnehave, men ikke alle er begejstrede for aktiviteterne, og næsten halvdelen har oplevet, at samling var kedeligt. Når børn oplever medbestemmelse og inddragelse, kan det styrke deres engagement og glæde ved at deltage i samling – men de fleste børn giver udtryk for, at det mest er de voksne, der bestemmer.

Samling er en aktivitet, som mange børn kender fra hverdagen; ni ud af ti børn (90 pct.) i spørgeskemaundersøgelsen svarer ja til, at der holdes samling i deres børnehave. Ideelt set bygger samling på fællesskab og sammenhold i gruppen. For til samling er børnegruppen samlet om en fælles aktivitet, hvor børnene kan være

optaget af det samme. Her kan børnene ikke bare øve sig i at se og lytte til hinanden – de kan også få mulighed for at opleve, at de er en del af et positivt fællesskab, og at de hører til i gruppen.⁴⁸

Det kan være svært at følge de voksnes regler for samlingen

Flere af børnene fortæller, at samling foregår på den måde, at børn og voksne samles og sidder i en rundkreds. "Vi har sådan en klokke, der ringer, så ved alle, man skal til samling. Så skal alle ind og sætte sig på gulvet," forklarer Skjold. På spørgsmålet om, hvad samling er, svarer Erik, at "der skal du sidde stille og høre, hvad de voksne siger", mens Milo fortæller: "Det er noget, hvor man skal sidde i en rundkreds på en pude, og man skal sidde helt stille. Uden at gøre noget (...) Jeg kan faktisk ikke så godt lide at sidde stille."

Interviewene tegner et billede af, at der er forskellige regler, som børnene skal overholde, når de er til samling. En del børn fortæller fx, at man skal række hånden op, hvis man vil sige noget til samling. Bille fortæller, at "du skal ikke råbe, hvis du skal sige noget", og Vigga forklarer, at man ikke må afbryde: "Fordi hvis man afbryder, så gør man noget forkert". Man må ifølge børnene heller ikke fjolle, grine eller lege til samling: "Fordi vi skal være koncentrerede om sangene,"

fortæller Erika og Olivia. "Så skælder en voksen ud, hvis man larmer alt for meget," siger Agnes. På spørgsmålet om, hvorvidt der er nogle regler, når man holder samling, svarer Harald: "Ja. Ikke skubbe. Ikke slå. Selvom Nis gør det nogle gange." Harald er ikke alene om at fortælle, at det kan være svært for nogle børn at overholde reglerne. Og det kan indimellem resultere i, at de børn, der ikke kan sidde stille eller høre efter, tages væk fra samlingen. Det er 6-årige Elva fx inde på:

Elva: *Men det er, fordi at der er mange af dem, der ikke kan sidde stille, når det er samling. (...)*

Interviewer: *Hvad sker der så, når der er nogen, der ikke kan sidde stille?*

Elva: *Så skælder... Nej, man får ikke skæld ud. Så siger de [voksne] bare, at man skal sidde stille, indtil samlingen er færdig. Så gør de det nogle gange.*

Interviewer: *Okay. Og hvad, hvis der er nogen, der bare ikke kan sidde stille?*

Elva: *Så får de en voksen at sidde med.*

Interviewer: *Så sidder de med en voksen? Hvad synes I om det?*

Elva: *Så bliver man sat på et bord, og så sidder man bare ved et bord i lang tid, og det gider vi ikke. Det har vi prøvet, og det gider vi bare ikke.*

Ifølge Kira Saabye Christensen, der er en af forskerne bag undersøgelsen 'Køn i børnehaven', er samling et eksempel på en aktivitet, hvor det pædagogiske personale kan reagere

forskelligt på forstyrrelser fra drenge og piger. Hun udtaler bl.a.: "En dreng vil hurtigere blive set som én, der ikke kan sidde stille, og som en, der er ude på ballade. Omvendt vil to piger, der hvisker sammen, blive set på som nogle, der er i gang med at 'pleje deres sociale relationer'". De voksnes normative syn på børns adfærd får ifølge undersøgelsen den betydning, at drenge oftere oplever at blive irettesat eller fjernet fra fællesskabet.⁴⁹

Interviewene bekræfter billedet af, at især drengene oplever at blive set som nogen, der forstyrrer, og at de kan opleve sanktioner, fx at blive taget ud af samlingen for en stund. Fx fortæller Vitus i et interview om konsekvenserne ved at forstyrre samling: "Hvis du ikke gør, hvad de voksne siger, så får du ballade." Og 5-årige My har i sin børnehave oplevet, at hvis en dreng er for fjollet, så kan han ikke være med til samling:

My: *Altså, jo, der er én i vores børnehave, der hedder Levi, som der er ret fjollet og ret skør, og nogle gange hører han bare ikke efter, hvad de voksne siger, så nogle gange er han ikke med til samling.*

Denne undersøgelse kan ikke sige noget generelt om, hvorvidt de voksne tilgår drenge og piger forskelligt, hvis de ikke følger reglerne for samling. Men det kan konkluderes, at mange børn oplever samling som en aktivitet, der i høj grad er rammesat af de voksne og har helt faste spilleregler, der skal overholdes, hvis man vil forblive i fællesskabet.

Samling kan lukke ned for en god leg

Nogle børn giver udtryk for, at de indimellem hellere vil lave noget andet end at deltage i samling. Samtidig fortæller de, at alle børn skal

være med til samling, og at de derfor ikke har mulighed for at vælge samlingen fra. På spørgsmålet om, hvorvidt man må lave noget andet, når der er samling, svarer Agnes: "Nej, det må man ikke. Man skal stå, når klokken ringer, og hvis man ikke gør det, så kommer en voksen, og så hiver en voksen bare én." Og My siger: "Du skal høre efter, hvad de voksne siger, så du kan ikke bare lade være [med at deltage i samling]."

Ifølge børnene kan manglende lyst til at deltage i samling bl.a. handle om, at aktiviteten afbryder det, de er i gang med. Som Viggo på 5 år fortæller: "Fordi jeg var midt i en leg, så blev jeg sådan lidt ked af det. (...) At jeg skulle op til samling." På samme måde forklarer Mille, at "hvis man er i gang med noget meget hyggeligt, så siger man, ej, jeg gider måske ikke lige at være med til samling i dag eller et eller andet." Noget lignende er også Sander inde på, da han bliver spurgt, om han synes, at samling er sjovt eller kedeligt:

Sander: *Kedeligt.*

Interviewer: *Hvad er det, der er kedeligt, synes du, Sander?*

Sander: *Det er, fordi jeg synes bare, det er sjovere, når man går i gang med det, man skal lave.*

Interviewer: *Ja, altså det er sådan at lege, eller hvad kunne det være?*

Sander: *Ja.*

Fra børnenes perspektiv kan samling altså opleves som en forstyrrende aktivitet, der fx kan lukke ned for en god leg. Det kan også handle om, at nogle børn oplever samlingen som kedelig og mindre meningsfuld end at lege – eller fordi børnene ikke forstår det, der sker til samlingen, som en anden kvalitativ undersøgelse peger på.⁵⁰ Enkelte børn giver dog udtryk

for, at det kan betyde noget, at de voksne giver børnene lov til at lade deres legetøj stå fremme i stedet for at rydde det op, når de skal til samling. For så kan børnene lettere fortsætte den gode leg, når samlingen er slut. Det fortæller Noah om her:

Noah: *Hvis man har lavet noget, så skulle man ind til samling, så lader man det stå. Når samlingen var færdig, så sagde de voksne, man gerne må gå ud og lege videre, hvis der var nogen og en, der var i gang med at lege.*

Interviewer: *Nå. Hvad synes du om det?*

Noah: *Jeg synes, det er meget dejligt, fordi så behøver vi ikke at stille det op igen, fordi det er lidt let at stå, fordi hvis vi rydder det op, så kan vi ikke huske, hvordan det var.*

Indholdet til samling engagerer ikke alle børn

I interviewene fortæller børnene om en række forskellige aktiviteter, som de har prøvet at lave til samling. Mange af børnene fortæller om at synge sange og at lege forskellige lege, når de er til samling. Men de nævner også navneopråb og at få beskeder fra de voksne, ligesom nogle børn fortæller, at man skal "sige, hvad man har lavet i weekenden". "Det er ret hyggeligt, når man så skal høre, hvad de andre har lavet," synes Benedicte. "Ja, det er sjovt," istemmer Noah. Nogle børn fortæller, at samling også bruges til at markere og fejre forskellige højtider og mærkedage, såsom jul og børnenes fødselsdage. "Så synger vi fødselsdagssang og får lidt is bagefter," forklarer Sander.

Børnene fortæller også om mange andre fællesaktiviteter, der igangsættes til samling, såsom

rytmik, højtlesning, teater, afslapning, massage, opvarmning, forhindringsbaner, dans og limbo. Men af interviewene fremgår det, at det er meget forskelligt, hvad børnene synes om det, de skal lave til samling. Her fortæller Freja, Aksel og Elias:

Interviewer: *Sig mig engang, hvad synes I om det der med at være til samling?*

Freja: *[Freja vender sin tommelfinger op]*

Interviewer: *Du siger tommelfinger op. Betyder det, at du godt kan lide det, Freja?*

Freja: *[Freja nikker]*

Interviewer: *Og hvad synes du om det, Aksel?*

Aksel: *Jeg ved det ikke.*

Interviewer: *Du ved det ikke. Er der noget, du godt kan lide og noget, du ikke kan lide ved det? Eller ved du ikke helt, hvad du skal synes om det?*

Aksel: *Jeg ved ikke helt, hvad jeg skal synes.*

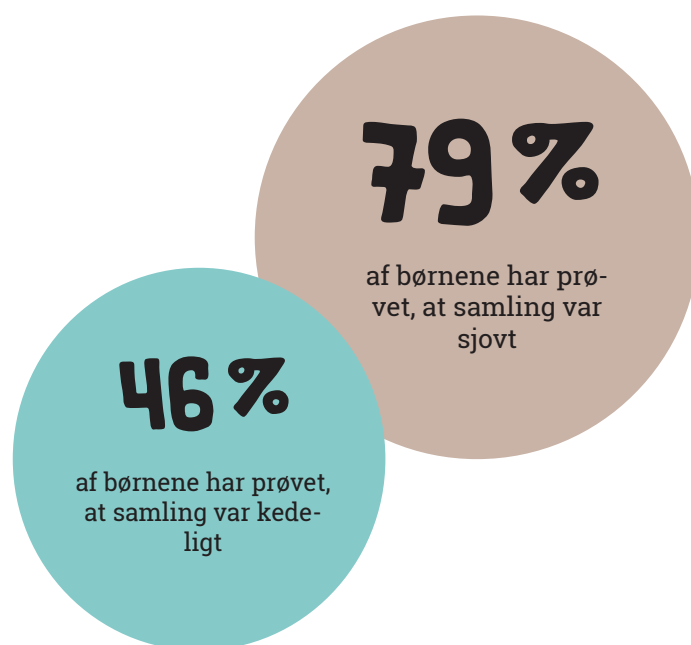
Interviewer: *Nej. Og hvad synes du, Elias, om samling? Kan du lide at være til samling?*

Elias: *[Elias vender sin tommelfinger ned]*

Interviewer: *Ikke så godt, du vender tommelfinger nedad. Hvad er det, du ikke så godt kan lide?*

Elias: *At man synger.*

I en undersøgelse fra Danmarks Evalueringsinstitut og VIVE påpeges det, at pædagogisk personale i børnehaver især fremhæver sang og musikaktiviteter som en måde at skabe fællesskab mellem børnene.⁵¹ Og på spørgsmålet om, hvad der er sjovt ved at være til samling, svarer My da også: "Det er, at man synger, og så synger man sammen. Det synes jeg er meget rart." Men netop det at synge sange til samling er der meget delte meninger om blandt de børn, vi har interviewet (se side 61-62).

79 pct. af børnene i spørgeskemaundersøgelsen svarer ja til, at de har oplevet, at samling var sjovt. 46 pct. svarer omvendt, at de har prøvet, at samling var kedeligt. At oplevelsen med at deltage i samling kan variere, kan fx handle om de konkrete aktiviteter, børnene har lavet til samling. Men det kan også forstås som et udtryk for svingende engagement i børnegruppen. Bl.a. peger interviewene på, at nogle børn føler sig

EKSEMPLER PÅ, HVAD BØRN FORTÆLLER OM AT SYNGE SANGE TIL SAMLING:

”

Vi synger en masse
sange og en masse sange.
(...) Det er da i hvert fald
okay.”

Elva, 6 år

”

Det er ret kedeligt,
fordi man bare skal sidde
og synge.”

Frede, 5 år

”

Man spiser mad, og
synger sange. (...) Det er
ret sjovt.”

Nynne, 5 år

”

Vi synger kun. Og det
er kedeligt. Det er det aller-
kedeligste i hele verden.”

Vilma, 5 år

”

Det er, fordi man skal
mange sange lave, og det
gider jeg ikke. (...) Her [i
børnehaven] gider jeg ikke
at synge. Hjemme gider jeg
godt at synge.”

Mikas, 5 år

”

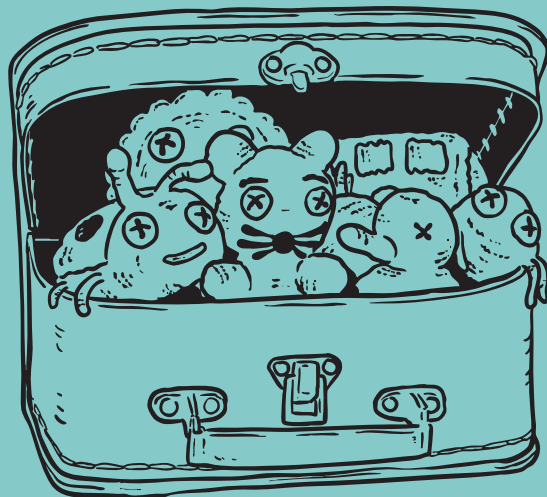
Jeg synes, det er ret
sjovt, når man synger
sange.”

Noah, ukendt alder

”

Altså, man starter
ligesom med at synge
nogle sange (...) Det er
meget hyggeligt.”

Mille, 5 år

mere engagerede i det, der sker til samling, end andre børn. Det kommer fx til udtryk i et interview med Viggo på 5 år og Kaya og Vilja på 4 år:

Interviewer: *Men hvordan er det at være med til samling, synes du?*

Viggo: *Altså sådan lidt kedeligt. Altså kedeligt.*

Interviewer: *Hvad synes du, at der sker til samling, som er kedeligt?*

Viggo: *Sådan så bliver jeg også lidt ked af det.*

Interviewer: *Hvad bliver du ked af, Viggo?*

Viggo: *At vi skal ned på græsset og lave en rundcirkel. Og så skal vi bare lave en masse kedelige ting. (...)*

Interviewer: *Hvad synes du om at rulle i græsset, Viggo?*

Viggo: *Det er vildt kedeligt, igen.*

Vilja: *Det er vildt sjovt.*

I interviewene fortæller flere børn, at det kan være sjovt at være til samling. Men det er forskelligt, hvad børnene synes er sjovt at lave, når børnegruppen mødes til samling: Nogle børn giver udtryk for, at de godt kan lide de mere rolige aktiviteter, fx afslapning, massage og højtlesning eller at skulle fortælle om, hvad de har lavet i weekenden. Andre børn giver udtryk for, at de godt kan lide at være mere aktive til samling, fx at danse, lave rytmik eller at lege sanglege. For nogle børn kan det være uoverkommeligt at sidde stille og lytte, mens det for andre er mere naturligt. Det kommer fx til udtryk i et interview med Vilma og Asta:

Interviewer: *Hvad synes I om at være til samling?*

Vilma: *Sjovt. Når man skal sige noget, så kan man bare række hånden op, ligesom man gør i skoler. (...)*

Asta: *Jeg synes, det er sjovt, når man får lov til at danse.*

Forskning viser, at hvis samlingen skal bidrage med noget, som engagerer og inspirerer børnene og giver alle børn mulighed for at deltage, skal de voksne planlægge samlingen ud fra børnenes interesser, humor og perspektiver. Det kræver først og fremmest et godt kendskab til alle børnene i gruppen, og at man har fokus på både det enkelte barns behov og børnegruppen som helhed.⁵²

Denne undersøgelse peger dog på, at det kan være svært at engagere alle børn i gruppen, når deres interesser, præferencer og behov stikker i mange forskellige retninger. Også andre undersøgelser viser, at det kan være udfordrende for de voksne at ramme balancen mellem både at skulle lede børnegruppen ud fra det, man har planlagt, og samtidig at skulle være fleksibel og åben for børnenes input.⁵³ Men det er netop, når de voksne formår at være åbne og fleksible, at børnenes fællesskabelse muliggøres, understreger dagtilbudsforsker Crisстина Munck i sin ph.d.-afhandling.⁵⁴

Samling er sjovest, når man kan deltage aktivt

I spørgeskemaundersøgelsen svarer lidt flere drenge (53 pct.) end piger (43 pct.) ja til, at de har prøvet, at samling var kedeligt. Det kan ifølge et studie af svenske og norske børns deltagelse i samlinger hænge sammen med, at piger oftere tager aktivt del i og er mere trygge ved samlingerne, mens drengene omvendt

indtager en mere passiv position.⁵⁵ Flere af de interviewede børn giver da også udtryk for, at når man ikke deltager aktivt i samlingen, kan det godt blive kedeligt. "Man skal bare snakke og sidde i rundkreds og snakke," forklarer Lukas. "Jeg synes, det er kedeligt, når jeg sidder ned," siger Frede.

Et norsk observationsstudie af små børns muligheder for deltagelse i samling peger derudover på, at turtagning er en almindelig praksis i samlinger. Men at skulle vente på tur kan være svært – særligt for børn i større grupper, hvor ventetiden kan blive lang.⁵⁶ Her er det My, som fortæller:

My: *Men jeg synes, at rytmik er både sjovt og faktisk lidt kedeligt. Fordi det jeg synes er kedeligt ved rytmik, det er, at vi skal vente i lang tid, for så siger de voksne: "Nu skal Karen gå op." Og så gør Karen det. Og så tænker de voksne lidt over, hvem der nu skal gå op. Så det er det der med at vente, at jeg ikke lige kan vente.*

Det kan være svært at føle sig engageret i samlingen, hvis der samtidig er begrænsede muligheder for aktiv deltagelse. Det peger flere af børnenes fortællinger på. Og her lader det til, at en fælles leg med meget turtagning kan være med til at spænde ben for børnenes engagement, sammenhold og følelse af fællesskab. Om legen 'Lille hund, der er nogen, der har taget dit kødben' fortæller Marlon fx:

Marlon: *Det er faktisk megasjovt. Men ikke, når jeg ikke bliver hund. Jeg kan godt lide at være hund.*

Heller ikke Lauge kan lide at lege 'lille hund' til samling: "fordi jeg aldrig bliver hunden. Det er derfor, jeg synes, det er kedeligt". Og her fortæller Mille om, at legen også kan skabe konflikter til samling:

Mille: *Der er bare nogle gange, kan man blive lidt sure på hinanden. Fordi så er der nogen, der ikke har prøvet, der siger, "men jeg har aldrig prøvet". Og så får man jo bare ikke lov til det, fordi hvis der er nogen, der har prøvet, så skal man ikke prøve igen, fordi alle skal jo ligesom have lov til at prøve.*

Interviewer: *Og så kan man godt blive lidt sur, siger du. Kan man blive sur på hinanden?*

Mille: *Ja, det er også, fordi hvis man nu ikke bliver valgt, så kan man for eksempel øh, så kan man sige, "jeg gider ikke at være med" eller et eller andet.*

Andre børn fortæller, at de godt kan lide, når de voksne igangsætter en fælles leg, hvor det er lettere for alle børnene at deltage aktivt. Her forklarer Marlon:

Marlon: *[Vi har leget] en gulerodsleg. Det er, at man skal lægge sig ned på en sort cirkel, og så skal der komme en gulerodsmand og hive alle menneskerne op, fordi at de skal være gulerødderne.*

I et andet interview fortæller Eske om samme leg: "Jeg synes, gulerodslegen var sjovest, fordi jeg blev overhovedet ikke trækket ud." Og her fortæller Barbara om at holde samling i hallen, hvor der er god plads til, at alle børnene kan være aktive i legen:

Barbara: *Nogle gange skal vi også i hallen.*

Interviewer: *Og hvad laver I så, når I er ovre i hallen? (...)*

Barbara: *Vi leger nogle forskellige lege. For eksempel tæppe-stopdans.*

Interviewer: *Tæppe-stopdans? Det kender jeg slet ikke. Hvordan leger man den leg?*

Barbara: *Man har sådan nogle kegler, og så er der tæpper inde ved de kegler. Og så skal man løbe rundt og danse rundt om keglerne. Og så når musikken stopper, så skal man finde et tæppe, ellers er man ude.*

Interviewer: *Okay. Hvad synes du om den leg?*

Barbara: *Den er god.*

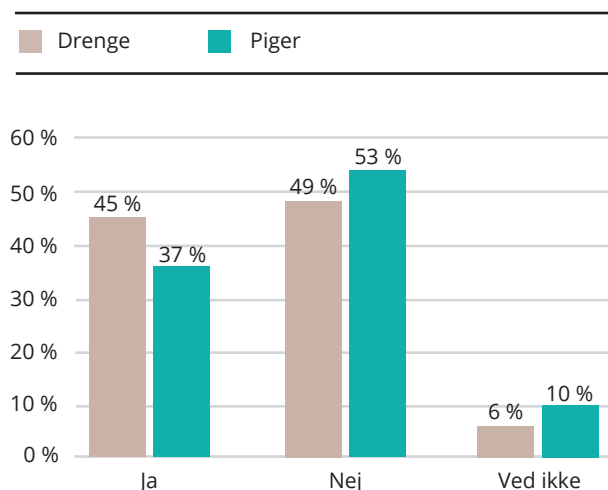
Medbestemmelse: Fire ud af ti børn har været med til at bestemme noget til samling

I en evaluering af den styrkede pædagogiske læreplan har Dansk Center for Undervisningsmiljø undersøgt, hvordan børn oplever, at de voksne giver dem medbestemmelse i voksen-initierede planlagte aktiviteter som fx samling. Her finder de, at børnene har en relativt lav grad af medbestemmelse, når det handler om at bestemme, hvilke aktiviteter der igangsættes.

Dog oplever nogle børn at have indflydelse inden for rammerne af den enkelte aktivitet.⁵⁷

Det er også langt fra alle børn i denne undersøgelse, der oplever, at de har indflydelse på samlingen. I spørgeskemaundersøgelsen angiver fire ud af ti børn, at de har prøvet at være med til at bestemme noget til samling. Lidt flere drenge (45 pct.) oplever, at de har prøvet at bestemme (figur 6).

Figur 6: Andel af drenge og piger, som svarer, at de må være med til at bestemme til samling.

Note: 431 besvarelser. Heraf 221 drenge og 210 piger. Grafen viser et kryds mellem spørgsmålene "Må du nogle gange være med til at bestemme, hvad I skal lave til samling?" og "Føler du dig som en dreng eller pige?" Børn, der har svaret 'ved ikke' på spørgsmålet om køn, er frasortet.

Forskning viser, at selvom det er godt at have en plan for samlingen, må den ikke stå i vejen for børnenes muligheder for at få indflydelse på det, der skal ske. At skabe fællesskab omkring samlingen handler nemlig i høj grad om at give børnene muligheder for at have indflydelse på fællesskabet. Det indebærer at være inkluderet i gruppen og at få muligheder for at føle gruppetilhør. Og det handler om at blive lyttet til og at få muligheder for at udtrykke sine ønsker, idéer og følelser.⁵⁸

Det er mest de voksne, der bestemmer

Forskning peger på, at hvis fællessamlinger skal give plads til børnenes deltagelse, må man som voksen være åben for børnenes initiativer og input. Når børnene kan være med til dels at planlægge indholdet i samlingen og dels komme med nye idéer undervejs, kan det både styrke deres engagement og understøtte, at de kan få en oplevelse af at kunne bidrage positivt til fællesskabet.⁵⁹

Børnenes fortællinger peger dog gennemgående på, at det mest er de voksne, der bestemmer, hvad der skal ske til samling, "fordi i børnehaven er det ikke så meget børn, der bestemmer. Det er faktisk mest de voksne," forklarer My på 5 år. Det samme giver 6-årige Elva udtryk for:

Interviewer: *Har I prøvet at bestemme, hvad I skulle lave [til samling]?*

Elva: *Nej, nej, nej, det har vi ikke fået lov til.*

Interviewer: *Hvad hvis I nu måtte bestemme? Hvad ville I så vælge?*

Elva: *Ej, så ville jeg godt have, at vi skulle male.*

Milo: *Jeg ville bestemme, at ingen samling var der aldrig.*

Der kan være flere grunde til, at mange af børnene oplever, at det mest er de voksne, der bestemmer til samling. Dels er samling en tilbagevendende gruppeaktivitet, som bl.a. kan være med til at skabe tryghed, genkendelighed og struktur på dagen.⁶⁰ Af den grund kan de voksne vælge at lade samlingen følge en fast skabelon og rutine. Men det kan også betyde, at de voksne søger at tage fuld kontrol over situationen. Et norsk observationsstudie peger fx på, at kom-

munikationen mellem voksne og børn under samlinger er mest præget af kontrol. Det vil sige, at de voksne i overvejende grad styrer både, hvad der skal kommunikeres om, og hvordan kommunikationen skal foregå. Samtidig bliver børnenes initiativer ofte afvist, og den voksnes perspektiver dominerer samlingen. Det betyder også, at den voksne er aktiv, mens børnene gøres til passive modtagere.⁶¹

Blandt de interviewede børn giver flere udtryk for, at der er meget lidt rum til medbestemmelse eller spontane input til samlingen. Da interviewereren fx spørger børnene, om de har mulighed for at byde ind med idéer ved fx at række hånden op, svarer Benedicte: "Det har jeg aldrig prøvet." I et andet interview svarer Astrid: "Øh, man kan prøve, men det må man ikke."

Nogle børn oplever dog, at de indimellem kan få indflydelse på samlingens indhold. "Nogle gange kan man bestemme nogle lege sammen med de voksne," svarer Mille, da interviewereren spørger hende, om hun har prøvet at bestemme, hvad de skulle lave til samling. Og Skjold fortæller:

Skjold: *Og nogle gange foreslår vi noget, som vi kan lave [til samling].*

Interviewer: *Og hvad siger de voksne så, hvis man kommer med et forslag til noget, man gerne vil lave?*

Skjold: *Så siger de: "Det kan vi godt, måske."*

Andre børn fortæller, at det er de voksne, som kommer med forslag til indhold, som børnene kan vælge mellem. Da interviewereren fx spørger Freja, hvad børnene i hendes børnehaven kan være med til at bestemme, når der er samling, svarer hun: "Hvilken sang, man skal synge." Og særligt det med at vælge sange, kommer flere

børn ind på. Nynne siger: "Nogle gange må vi kigge i et blad, og så kan vi se, hvad for en sang, vi gerne vil have, vi synger." Også Villads og Rokas fortæller om at være med til at vælge sange:

- Interviewer:** *Hvem bestemmer så, hvad I skal synge?*
- Villads:** *Jos spørger, hvem der ved, hvilken musik de vil have.*
- Rokas:** *Og man skal også række hånden op, hvis man gerne vil sige noget. (...)*
- Interviewer:** *Hvis man nu for eksempel synes, at det er en kedelig sang, man skal synge, hvad gør man så?*
- Villads:** *Siger, at man vil have en ny sang.*
- Interviewer:** *Ja? Hvad gør de voksne, hvis man gør det?*
- Villads:** *De siger "bagefter".*
- Interviewer:** *Får I så lov til at synge sangen bagefter?*
- Villads:** *Ja.*
- Interviewer:** *Hvad synes I om det?*
- Rokas:** *Det er sjovt.*

Vi kan på baggrund af denne undersøgelse ikke udlede, om de voksne arbejder bevidst med at give børnene medbestemmelse og indflydelse på det, der skal ske til samling, eller om de typisk lader samlingen følge en fast struktur og velkendt form for at skabe tryghed og genkendelighed. Gennem interviewene får vi dog indtryk af, at børnene kun har få muligheder

for medbestemmelse ved samling, og at de i flere tilfælde begrænser sig til at være med til at vælge, hvilke sange der skal synges, eller hvilke lege der skal leges. Samtidig får vi indtryk af, at mange af børnene ønsker mere indflydelse på både samlingens form og indhold.

METODE

Rapporten om børns fællesskaber i børnehaven bygger på kvalitative interviews og en spørgeskemaundersøgelse i Børns Vilkårs Børnehavepanel.

De anvendte metoder er valgt ud fra et ønske om at give børnene plads til at komme til orde om deres egne oplevelser og erfaringer og er således et indefra-perspektiv på børns fællesskaber.⁶² Rapportens fund skal ses som et supplement til de studier, der er baseret på observationer af børns leg og sociale samspil, hvor det er voksne, der vurderer børns interaktioner udefra. Tilsammen giver de forskellige typer af viden et værdifuldt indblik i, hvordan børn deltager i og oplever børnehavens små og store fællesskaber. Undersøgelsens fund er løbende perspektiveret til relevant dagtilbudsforskning, ligesom analysen er kvalificeret af to dagtilbudsforskere.

Spørgeskemaundersøgelse i Børns Vilkårs Børnehavepanel

De kvantitative analyser bygger på data indsamlet via et spørgeskema blandt børnehavebørn årgang 2018/2019. Undersøgelsen er udsendt til institutioner i Børns Vilkårs Børnehavepanel. Børnehavepanelet er etableret i 2022 og bestod på undersøgelsestidspunktet af 367 institutioner fra hele landet. Yderligere information om Børnehavepanelet findes på vores hjemmeside: www.bornsvilkar.dk/boernepaneller

Dataindsamlingen er gennemført i perioden 8. oktober til 20. december 2024, og 490 børn fra 44 institutioner har besvaret spørgeskemaet. Den samlede svarprocent på institutionsniveau er 15 pct., hvilket må betragtes som forholdsvist lavt.⁶³ Vi har ikke modtaget negative tilbagemeldinger fra institutionerne i panelet om temaet. Deres tilbagemeldinger har i stedet handlet om ressourcer, da det er meget svært for personalet at prioritere tid i hverdagen til, at børnene kan deltage. Den lave svardeltagelse kan således betragtes som en del af en større strukturel udfordring med manglende tid i børnehaverne til at kunne prioritere inddragelse af børns perspektiver i undersøgelser.

Repræsentativitet i undersøgelsen

Undersøgelsens datagrundlag er repræsentativt for fordelingen af drenge og piger i analyseudvalget. Undersøgelsen er dog ikke repræsentativ på region eller på ejerforhold. Resultaterne skal derfor læses med disse forbehold in mente. Se tabel 1.

Et digitalt spørgeskema designet til børnehavebørn

Børns Vilkårs spørgeskemaer gennemføres digitalt på en tablet eller iPad, og designet er udviklet og testet i samarbejde med børnehavebørn. Alle børn starter med at få en grundig introduktion til spørgeskemaet, hvor de bl.a. informeres om, at deltagelsen er frivillig. Spørgeskemaet er bygget op som en historie, hvor børnene ved at svare på spørgsmål kan hjælpe hunden Cosmo på en mission. Alle spørgsmål og svarmulighe-

Tabel 1: Resultater fra repræsentativitetstest

		Analyseudvalg		Population	
		Antal	Andel	Antal	Andel
Køn	Drenge	252	52,3 %	64.804	51,4 %
	Piger	230	47,7 %	61.328	48,6 %
	Total*	482	100 %	126.132	100 %
Ejerforhold	Kommunal	35	81,4 %	2.850	90,9 %
	Privat	8	18,6 %	284	9,1 %
	Total**	43	100 %	3.134	100 %
Region	Region hovedstaden	10	23,3 %	995	31,7 %
	Region Sjælland	4	9,3 %	439	14,0 %
	Region Syddanmark	3	7,0 %	657	21,0 %
	Region Midtjylland	16	37,2 %	706	22,5 %
	Region Nordjylland	10	23,3 %	337	10,8 %
	Total**	43	100 %	3.134	100 %

Note: Sammenligningsgrundlaget for køn er variabelen FAM111N hentet fra dst.dk. Vi har ikke kunne finde en variabel, der udelukkende omfatter børn, der går i dagtilbud. Analysen er for både ejerforhold og region foretaget på institutionsniveau. Sammenligningsgrundlaget stammer fra et dataudtræk udarbejdet af DST Survey til Børns Vilkår i 2021. Der er i analysen anvendt z-test med et signifikansniveau på 95 pct.

* Seks børn har angivet 'ved ikke' på spørgsmålet om køn. To børn besvarede ikke spørgsmålet.

** En enkelt institution kunne ikke identificeres og indgår derfor ikke i denne analyse.

der bliver læst højt for barnet, og det er muligt at få gentaget et spørgsmål ved behov. Barnet svarer ved at vælge et svar-piktogram.

Spørgeskemaet er pilottestet i to institutioner, hvor vi bl.a. har haft fokus på at sikre

ensartethed i børnenes forståelse af alle spørgsmål og piktogrammer. Vi har også pilottestet via hjemmetests, hvor forældre observerede, imens deres barn deltog. Herefter sendte forældrene feedback til os.

Børns Vilkår opfordrer til, at alle børn i aldersgruppen kan komme til orde

Børns Vilkår opfordrer personalet til, at børnene skal sidde selvstændigt og svare på spørgeskemaet. Det vil sige, uden at en voksen kigger med eller hjælper, medmindre barnet går i stå med besvarelsen og skal have hjælp til at komme videre. Vi opfordrer desuden personalet til, at de lader alle de ældste børn besvare spørgeskemaet. En metodisk udfordring er dog, at vi ikke har kontrol over, om personalet udvælger bestemte børn til at deltage, for eksempel børn i særligt ressourcestærke positioner. Det medfører risiko for bias i børnenes besvarelser. Børns Vilkår ved ikke med sikkerhed, hvorvidt, eller i hvilket omfang, det gør sig gældende i denne undersøgelse, men det kan være en fordel at tolke resultaterne med dette in mente.

Særligt om de kvantitative analyser

I rapporten præsenterer vi tal (frekvenser og krydstabeller) i tekst og figurer. I analyserne behandler Børns Vilkår sammenhænge, som er statistisk signifikante ved Chi2-test, hvor $p < 0,05$. Analyserne giver ikke viden om årsag og virkning, det vil sige om kausalitet.

Kvalitative gruppeinterviews med børn om fællesskaber og leg

Undersøgelsens kvalitative datagrundlag består af interviews i to faser: En indledende eksplorativ fase gennemført i maj-juni 2024 og en opfølgende interviewfase i januar 2025. Vi har besøgt ni børnehaver på Sjælland og i det østlige Jylland, hvor vi har gennemført 38 gruppeinterviews med 87 børn. Blandt de ni børnehaver er der både kommunale, selvejende og private institutioner, og børnehaverne varierede i størrelsen. De interviewede børn er hovedsageligt i alderen 4-6 år, ti børns alder er ikke oplyst og ét barn var 7 år. Af de interviewede børn var 35 piger, og 52 var drenge.

Interviewene er gennemført med afsæt i en tematisk og semistruktureret interviewguide, der giver plads til at forfølge temaer og perspektiver, som børnene selv bringer på bane undervejs. I interviewene har Børns Vilkår bl.a. anvendt billedkort til at vise forskellige aktiviteter, man kan lave i børnehaven, særligt i forbindelse med spørgsmål om 'samling'. Vi har også benyttet følelseskort. Børns Vilkårs følelseskort er tegninger af en ræv med forskellige udtryk, der hjælper børnene med at sætte ord på deres følelser og støtter op om børnenes hukommelse. Derudover har vi brugt tegning som et redskab til at facilitere en god samtale. Vi har således ikke haft til formål at analysere børnenes tegninger, men derimod at kunne samtale med børn om fællesskaber og leg igennem en tegneprocess (fokus på et fælles tredje). Endelig har vi efter behov brugt hånddukken Solbjørn, der kan stille børnene spørgsmål og hjælpe til at eksemplificere situationer og følelser. Læs mere om Solbjørn her: www.bornsvilkar.dk/dagtilbud/solbjorn/

Alle interviews er foretaget i børnenes børnehaver i et roligt og afskærmet rum, for eksempel i en lukket stue eller et kontor, og uden at andre voksne end interviewer og evt. en observatør var til stede. Børnene er blevet interviewet sammen i grupper af to og tre for at gøre situationen tryk for børnene. Grupperne er lavet af det pædagogiske personale, og Børns Vilkår opfordrede til, at personalet satte børn sammen, der havde et godt forhold til hinanden.

Proces for samtykke, kodning og anonymisering

Der er indhentet skriftligt samtykke fra forældre til deres børns deltagelse i de kvalitative interviews. Alle interviews starter med, at børnene får en børnevenlig introduktion til det at blive interviewet. Her får børnene bl.a. at vide, at det er frivilligt at deltage, og at der ikke er nogen rigtige

eller forkerte svar. Interviewerne er trænet i at observere børnenes signaler undervejs og kan derfor tilbyde børnene at afbryde interviewet, hvis de fx virker uinteresserede eller ikke oplever, at situationen er rar at være i.

Alle interviews er blevet transskriberet, og herefter er der foretaget en induktiv kodning i NVivo. Alle børn og voksne, der optræder i rapporten, er anonymiserede. Størstedelen af citaterne er uredigerede og står, som børnene selv har

fortalt det. Enkelte steder er citaterne justeret, hvis den oprindelige version indeholdt oplysninger, der identificerede barnet, børnehaven eller andet. Børns Vilkår retter for sproglige fejl i citater, hvis de står i vejen for forståelse, ligesom vi sætter kommaer for at øge læsbarheden.

NOTER

¹ Johansson & Rosell, 2021.

² Uddannelses- og Forskningsstyrelsen, 2021.

³ Der er i skrivende stund gennemført to nationale kvalitetsmålinger af danske dagtilbud, én på 0-2 års området og én 3-5 års området. I 2020 udgav Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) den første nationale måling af kvaliteten i kommunale børnehaver. Undersøgelsen benytter måleredskabet ECERS-3, som er et observationsredskab, hvor børnehavestuen observeres i tre timer af en certificeret observatør, der vurderer børnehaverne i forhold til i alt 460 kriterier. I 2023 udkom en kvalitetsundersøgelse af kommunale dagtilbud på 0-2 års området, der er udarbejdet af VIVE og EVA for Børne- og Undervisningsministeriet. Den er udformet ved hjælp af observationsredskaberne KIDS Daginstitutioner og KIDS Dagpleje. Denne undersøgelse suppleres med en måling af kvaliteten på 3-5 års området, der udkommer maj 2025, dvs. kort efter denne rapport udgivelse. Det har derfor i denne rapport kun været muligt at perspektivere til de tidligere to kvalitetsundersøgelser: Danmarks Evalueringsinstitut & VIVE, 2023 og Danmarks Evalueringsinstitut, 2020a.

⁴ Danmarks Evalueringsinstitut & VIVE, 2023.

⁵ Danmarks Evalueringsinstitut, 2020a.

⁶ Børnerådet, 2015; Krag-Müller & Ringsmose, 2015; Danmarks Evalueringsinstitut, 2017.

⁷ Sammenhængen mellem venskaber og trivsel i børnehaven er signifikant ved $p < 0,005$. Tallene skal dog læses med det forbehold, at meget få børn i undersøgelsen angiver, at de ikke har nogen venner ($n = 11$) ligesom forholdsvis få svarer nej på spørgsmålet om, hvorvidt de er glade for at gå i børnehave ($n = 25$).

⁸ Danmarks Evalueringsinstitut, 2023.

⁹ Danmarks Evalueringsinstitut, 2023.

¹⁰ Danmarks Evalueringsinstitut 2023, Børns Vilkår 2020.

¹¹ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

¹² Christensen et al., 2023.

¹³ Christensen et al., 2023.

¹⁴ En dansk undersøgelse i tre børnehaver har undersøgt de processer, hvorigennem børn lærer, hvad der er passende opførsel for drenge og piger. Undersøgelsen viser bl.a., at der er snævre normer for, hvordan drenge og piger kan lege på tværs af køn. Men netop kysseleg fremhæves som et eksempel på en leg, hvor det er legitimt at lege sammen med det andet køn. Olesen et al., 2008.

¹⁵ Eideval, 2009; Christensen et al., 2023; Danmarks Evalueringsinstitut, 2023; Olesen et al., 2008.

¹⁶ Christensen et al., 2023.

¹⁷ Eideval, 2009; Christensen et al., 2023.

¹⁸ Winther-Lindqvist, 2017.

¹⁹ Grindheim, 2011.

²⁰ Alvestad, 2010.

²¹ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

²² Eidsvåg & Rosell, 2021.

²³ Danmarks Evalueringsinstitut & Børne- og Undervisningsministeriet, 2020.

²⁴ Grindheim, 2011.

²⁵ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

²⁶ Børns Vilkår anvender følelseskort til at understøtte interviewsamtalen. Med følelseskortene kan

man bl.a. hjælpe børnene med at få et sprog for, hvordan de har det. Følelseskortene er udviklet af Børns Vilkår og kan hentes gratis her: <https://bornsvilkar.dk/bornesamtaler-i-bornehaven/>

²⁷ Danmarks Evalueringsinstitut, 2023; Winther-Lindqvist, 2020.

²⁸ Winther-Lindqvist, 2020.

²⁹ Børne- og Socialministeriet, 2018.

³⁰ Bengtsson, 2007; Danmarks Evalueringsinstitut, 2020b.

³¹ Engdahl, 2014, s.144-146.

³² Engdahl, 2014, s. 144-146.

³³ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

³⁴ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019; Kjeldahl & Svinth, 2021.

³⁵ Smedsrud et al., 2024.

³⁶ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019; Danmarks Evalueringsinstitut, 2023, s. 44.

³⁷ Singer et al., 2014; White & Redder, 2015; Kjeldahl & Svinth, 2021.

³⁸ Børnerådet, 2019.

³⁹ Regellege et bygget op om et regelsæt, eksempelvis fangelege, gemmeleg og sport og boldspil.

⁴⁰ Danmarks Evalueringsinstitut, 2023, s. 35.

⁴¹ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

⁴² Danmarks Evalueringsinstitut, 2020a.

⁴³ Alvestad, 2010.

⁴⁴ Winther-Lindqvist & Svinth, 2019.

⁴⁵ Smedsrud et al., 2024.

⁴⁶ Munck, 2017.

⁴⁷ 81 pct. af børn, der ikke har en yndlingsvoksen, oplever at de får hjælp ved drilleri. Resultatet skal dog læses med det forbehold, at der blot er 31 børn, der har oplevet drilleri, der ikke har en yndlingsvoksen. n er altså lavt for denne gruppe.

⁴⁸ Eide, Os & Samuelsson, 2012; Bøe et al, 2019; Tholin & Jansen, 2011; Fugelsnes, 2022.

⁴⁹ Rapporten 'Køn i Børnehaven' er udarbejdet af Christensen et al., 2023. Citatet af Kira Saabye Christensen stammer fra en artikel udgivet af EVA om kønsrefleksiv praksis i dagtilbuddet: <https://eva.dk/dagtilbud-for-boern/paedagogiske-laeringsmiljoeer/paedagogiske-aktiviteter-og-rutiner/eva-tema-28-koen-og-deltagelsesmuligheder-/forskere-boern-skal-opleve-at-lege-og-aktiviteter-er-for-al-le-uanset-koen> hentet d. 22/4 2025.

⁵⁰ Kragh-Müller & Ringsmose, 2015, s. 114-115.

⁵¹ Danmarks Evalueringsinstitut & VIVE, 2023, s. 106.

⁵² Eide, Os & Samuelsson, 2012.

⁵³ Munck, 2017; Danmarks Evalueringsinstitut, 2024b; Bøe et al., 2019.

⁵⁴ Munck, 2017.

⁵⁵ Emilson & Johansson, 2013.

⁵⁶ Eide, Os & Samuelsson, 2012.

⁵⁷ Dansk Center for Undervisningsmiljø, 2020.

⁵⁸ Eide, Os & Samuelsson, 2012.

⁵⁹ Eide, Os & Samuelsson, 2012.

⁶⁰ Williams, 2018.

⁶¹ Ree & Emilson, 2019.

⁶² Warming, 2011.

⁶³ I beregningen af svarprocent har vi fratrasket 23 institutioner, der på forhånd havde tilkendegivet, at de ikke ville eller kunne nå at deltage. Deltagelsen i Børns Vilkårs undersøgelser er frivillig.

LITTERATUR

Alvestad, T. (2010). Barnehagens relasjonelle verden: Små barn som kompetente aktører i produktive forhandlinger. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.

Bengtsson, T. T. (2007). Pædagogers identifikation af socialt udsatte børn. Arbejdsrapport 12:2007. Socialforskningsinstituttet.

Bøe, M., Hognestad, K., Steinnes, G. S., Fimreite, H. & Moser, T. (2019). "Styrken vår er gruppa, det å være sammen mange" – barnehagelærernes profesjonelle arbeid med å styrke barnehagegruppens læringsfellesskap. Norsk Pedagogisk Tidsskrift 02-03/19, årgang 103.

Børne- og Socialministeriet (2018). Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold.

Børnerådet (2015). Det gode børneliv i dagtilbud. Børnenotat 1/15, januar 2015.

Børnerådet (2019). Voksne skal være nærværende – ikke kun i nærheden. Børneindblik, nr. 2/2019, 6. Årgang, maj 2019.

Børns Vilkår (2020). Børns oplevelser af at være i børnehave under genåbningen af Danmark.

Christensen, K. S., Prins, K. M., Thingstrup, S. & Aabro, C. M. (2023). Køn i børnehaven – en forskningsrapport. Københavns Professionshøjskole.

Danmarks Evalueringsinstitut (2017). Kvalitet i dagtilbud. Pointer fra forskning.

Danmarks Evalueringsinstitut (2020a). Læringsmiljø i kommunale børnehaver.

Danmarks Evalueringsinstitut (2020b). Evaluering af den styrkede pædagogiske læreplan. Lige deltagelsesmuligheder for alle børn i børnefællesskaber.

Danmarks Evalueringsinstitut (2023). Børneperspektiver på deltagelsesmuligheder i leg.

Danmarks Evalueringsinstitut (2024a). Artikel på eva.dk: Forskere: Børn skal opleve, at lege og aktiviteter er for alle – uanset køn. Hentet d. 2/4 2025.

Danmarks Evalueringsinstitut (2024b). Børnefællesskaber og børn i udsatte positioner i dagtilbud.

Danmarks Evalueringsinstitut & Børne- og Undervisningsministeriet (2020). Kort om Leg.

Danmarks Evalueringsinstitut & VIVE (2023). Kvalitet i dagtilbud - National undersøgelse af kvalitet i pædagogiske læringsmiljøer og rammer i kommunale daginstitutioner og dagplejen for 0-2-årige børn.

Dansk Center for Undervisningsmiljø (2020). Evaluering af den styrkede pædagogiske læreplan – set fra et børneperspektiv.

Eidevald, C. (2009). Der finns inga tjejbestämmare: Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek. Jönköping University. School of Education and Communication.

Eide, B. J., Os, E. & Samuelsson, I. P. (2012). Små barns medvirkning i samlingsstunder. Nordisk Barnehageforskning 5(4), 1-21.

Eidsvåg, G. M. & Rosell, Y. (2021). The power of belonging: Interactions and values in children's group play in early childhood programs. International Journal of Early Childhood, 53(1), 83-99.

- Emilson, A. & Johansson, E. (2013). Participation and Gender in Circle-Time Situations in Preschool. *International Journal of Early Years Education*, 21(1), 56-69.
- Engdahl, K. (2014). *Förskolegården. En pedagogisk miljö för barns möten, delaktighet och inflytande*. Doktor-savhandling. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå Universitet.
- Fugelsnes, K. (2022). Hvordan skaper personalet i barnehagen vilkår for barns fellesskap og tilhørighet? *Nordisk barnehageforskning*, Special issue: Tilhørighet: Å skape fellesskap i barnehagen, 19(2), 71-87.
- Grindheim, L. T. (2011). Barnefellesskap som demokratisk dannelsesarena. Kva kan gje høve til medverknad i lek i barnehagen? *Nordisk Barnehageforskning*, 4(2), 91-102.
- Johansson, E. & Rosell, Y. (2021). Social Sustainability through Children's Expressions of Belonging in Peer Communities. *Sustainability*, 13:3839.
- Kjeldahl, A. S. & Svinth, L. (2021). Pædagogers involvering i børns leg – muligheder og dilemmaer. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, 2021(3), 20-33.
- Kragh-Müller, G. & Ringsmose, C. (2015). Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner: En rapport om børns trivsel, læring og udvikling i store og små daginstitutioner. Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.
- Munck, C. C. C. (2017). *Små børns fællesskabelse i en flertydig vuggestuepraksis*. Ph.d.-afhandling. Roskilde Universitet.
- Olesen, J., Aggerholm, K. & Kofoed, J. (2008). *Flere end to slags børn: En rapport om køn og ligestilling i børnehaven*. Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Ree, M. & Emilson, A. (2019). Participation in communities in ECEC expressed in child-educator interactions. *Early Child Development and Care*, 190(14), 2229-2240.
- Singer, E., Nederend, M., Penninx, L., Tajik, M., & Boom, J. (2014). The teacher's role in supporting young children's level of play engagement. *Early Child Development and Care*, 184(8), 1233-1249.
- Smedsrud, T. M., Kleppe, R., Lenes, R. & Moser, T. (2024). Early Childhood Teachers' Support of Children's Play in Nature-Based Outdoor Spaces - A Systematic Review. *Education Sciences*.
- Tholin, K. R. & Jansen, T. T. (2011). Demokratiske samtaler i barnehagen? *Nordisk Barnehageforskning*, 4(2), 103-114.
- Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (2021). *Evaluering af pædagoguddannelsen*. Samlet rapport.
- Warming, H. (2011). *Børneperspektiver – børn som ligeværdige medspillere i socialt og pædagogisk arbejde*. Akademisk Forlag.
- White, E. J. & Redder, B. (2015). Proximity with under two-year-olds in early childhood education: A silent pedagogical encounter. *Early Child Development and Care*, 185(11-12), 1783-1800.
- Williams, P. (2018). *Det ved vi om: Børns læring i fællesskaber*. Dafolo.
- Winther-Lindqvist, D. A. (2017). The role of play in Danish child care. I: G. Kragh-Müller & C. Ringsmose (red.), *International Perspectives on Early Childhood Education and Development* (s. 95-114). Springer.
- Winther-Lindqvist, D. A. (2020). *Kort & godt om LEG*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Winther-Lindqvist, D. & Svinth, L. (2019). *Pædagogisk indblik 03: Leg i daginstitutioner*. Aarhus Universitetsforlag.

KOLOFON:

Ansvarshavende redaktør: Signe Korsgaard

Redigering: Trine Jørgensen, Summarium

Analyseansvarlig: Nana Riget Nielsen & Stinna Vestergaard

Dataindsamling: Nana Riget Nielsen, Stinna Vestergaard & Malene Angelo

Tekst og analyse: Nana Riget Nielsen, Stinna Vestergaard & Emma Rachel Moll Hansen

Anbefalinger: Dorte Rudi Andersen, Malene Angelo & Morten Brock

Korrektur: Nanna Christine Brixtofte Petersen & Kirstine Ankerstjerne Aavang

Layout: Maria Prien Saxbøl

Billeder: Istock og Børns Vilkår

Illustrationer: Mads Ortmann

Udgivelsesår: Maj 2025

BØRNS VILKÅR